

1341/2
keur

" N I E M A N D S L A N D "

Memoires uit Heerewaarden tijdens
een veelbewogen periode uit de 2e
Wereldoorlog.

BUREAU - BE
505/34
509/10

Samengesteld door:
Anton Jan Baggerman

Naar gegevens uit het dagboek van:

Cornelis Pieter Vissers.

V O O R W O O R D.

De bedoeling van dit geschrift is in geen geval enige letterkundige waarde te vertegenwoordigen, doch het poogt te zijn een gedenkschrift, hetwelk de feiten zo juist en eenvoudig mogelijk weergeeft, opdat belangstellenden zich na verloop van tijd nog een tamelijk goed beeld zullen kunnen vormen, welke plaats Heerewaarden heeft ingenomen in een periode welke de moeilijkste kan worden genoemd, die Nederland tot op heden nog ooit heeft doorgemaakt.

Ok bij minder belangrijke gebeurtenissen heb ik toch steeds zoveel mogelijk de namen der betreffende personen, vermeld opdat voaal bij lezers onder latere generatie's de indruk versterkt wordt dat één en ander heeft plaats gevonden in "hun eigen dorp".

Het eerste gedeelte(en naar wij hopen tevens het grootste deel) werd samengesteld in de maand Februari.

Van de hierna komende gebeurtenissen zullen met tussenpozen aanvullingen worden toegevoegd.

Behavle van vorengenoemd dagboek en aantekeningen en herinneringen van mijzelf, werd bij de samenstelling ook nog dankbaar gebruik gemaakt van de dagboeken van:

den Heer Henk Ton, Oostenhoek, Heerewaarden

Mej. Johanna van Oostrum, évacué uit Zalt-Bommel

den Heer Johan Jansen, Postambtenaar te Heerewaarden.

Heerewaarden, 27 Febr. 1945

A.J. Baggerman.

Plaatsruimte voor
alsnog toe te voegen
photo.

Heerewaarden zou in 997 Hero geheten hebben.

Het had van oude heemraden en schepenbank, verdere vrijheden bevestigd in de 14e eeuw door den Hertog van Brabant om later door de Geldersche Hertogen.

In het midden der 18e eeuw was er nog een bijzondere rechtbank.

In 1729 werd besloten "het Heerewaardense kanaal" te dichten.

Het fort St.Andries speelde in de 80-jarige oorlog een rol van betekenis, Door van Arragon gebouwd om Dommel te bedwingen, werd het in 1600 door de Staatsen veroverd,

Tot de 19e eeuw lag er een bezetting.

(Uit Reisgids v.Gelderland)

INLEIDING

3

10 Mei 1940.
Duitschland valt ons land binnen.

14 Mei 1940.
Capitulatie van Nederland.

De bezettingsjaren zijn voor ons dorp vanzelfsprekend ook zeer zwaar geweest, doch gedurende dezen tijd hebben zich toch geen gebeurtenissen voorgedaan, waardoor het zich op bijzondere wijze van andere plaatsen heeft onderscheiden.

Mei 1944

Aanleg vliegveld op "De Bergen" aan de overzijde der Maas. Uit Heerewaarden en uit vele omliggende plaatsen worden mensen verplicht hier te komen werken. Omstreeks Juli en Augustus hebben enige Duitse vliegtuigen het vliegveld gedurende enkele weken als landingsplaats gebruikt. Het ogenblik van start en daling trekt vele kijk-lustigen.

6 Juni 1944
Geallieerde landing in Normandië
Gehele wereld in ademlooze spanning.

Begin Sept. 1944
De geallieerden stoten met ongekende snelheid door Frankrijk en België
Het gehele Duitse leger in België in disorde en vlucht hals over kop naar Nederland.

Aanvulling.

In den nacht van 21 op 22 Juni 1944 viel een viermotorige Amerikaanse bommenwerper met volle lading neer, midden op de weg van H'waarden naar Rossum (Doornepol). De inzittenden (7 personen) kwamen allen om het leven. Eén hunner welke eerst later werd gevonden, werd op de begraafplaats te Heerewaarden ter aarde besteld. De anderen waren door de Duitsers naar elders vervoerd.

De bommen welke het vliegtuig bij zich had, veroorzaakten een hevige explosie, waardoor een geweldige krater in de weg sloeg en in het dorp vele ruiten stuk sprongen.

Veel jongemannen uit ons dorp moesten tijdens de bezettingsjaren in Duitsland gaan werken, doch de meesten wisten dit te omzeilen door met een schokker in Duitsland te gaan vissen. Tot deze laatste behoorde ook de 25 jarige A. Plum, welke zich echter aldaar door bijzondere omstandigheden in "sperrgebied" begaf en hierbij werd gevangen genomen. Hij werd naar een gevangenis overgebracht, alwaar hij door een besmettelijke ziekte werd aangetast en spoedig daarna op 19 Jan'44 in een ziekenhuis in Duitsland overleed.

1944

6 Sept. Woensdag

Evacuatie van Zalt-Bommel.

's Morgens om 9 uur in Zalt-Bommel geruchten van evacuatie. Om 12 uur kwam een officiële oproep om 3 uur moest Zalt-Bommel ontruimd zijn, op enkele buitenwijken na. Velen gingen de Waalburg over, doch anderen zochten hun toevlucht in de omliggende plaatsen. Ze kwamen in Kerk-Driel en Veld-Driel ongeveer 1200 evacués, in Rossum ongeveer 590 en in Heerewaarden ongeveer, 40.

8 Sept.

Evacués kregen toestemming om in Zalt-Bommel nog wat van hun goederen op te gaan halen. Bij terugkomst vertelden zij dat vele mannen door de Duitsers gevorderd waren om te werken.

12 Sept.

Ark van Fa. v. Hattum uit Zalt-Bommel gebombardeerd in de Oude Maas bij Rossum. Gedood werden Mver. van Hattum met twee kinderen en Mevr. Lenshoek. Verder enige gewonden. Allen waren evacués uit Zalt-Bommel. De geruchten gaan dat Eindhoven reeds door de geallieerden is bereikt.

Dezer dagen ziet men overal vluchtende Moffen, bijna of geheel zonder wapens, te voet of rijdend op gestolen heren en damesfietsen, met goede banden, surrogaatbanden of zonder banden. De Post functioneert nog ~~met~~ maar met grote vertragingen. Slechts nu en dan komen nog kranten aan.

15 Sept.

Razzia's door SS in Rossum.

Mensen worden opgehaald voor arbied in Zalt-Bommel. Op degenen die zich verbergen of vluchten wordt geschoten. Enige inwoners van Rossum vluchten naar Heerewaarden.

17 Sept. Zondag.

De Landing.

's Middags omstreeks 2 uur kon men hier zeer duidelijk grote eskaders vliegtuigen waarnemen welke over Brabant vlogen en koers zetten in N.O. richting. De meeste dezer vliegtuigen trokken een zweefvliegtuig (glider) aan een kabel achter zich aan.

Om 4 uur konden we door onze clandestiene radio's vernemen, dat grote Geallieerde eenheden werden neergelaten in de buurt van Arnhem, Nijmegen en Wijchen. Groot was de blijdschap. Binnen een week dachten we wel definitief bevrijd te zullen ~~zijn~~ zijn.!

18 Sept.

Vanaf 's middags 5 uur geen elektrische stroom meer. Aangezien er ook geen kranten meer verschijnen, zijn we thans van alle nieuwsberichten verstoken.

19 Sept. Verzending per post niet meer mogelijk.

20 Sept.

Eerste distributie-noodkaarten worden uitgereikt. Het gerucht gaat dat er Duitsers naar Heerewaarden komen om mannen te vorderen voor versterkingen te maken bij het Fort St. Andries (Gelegen op H'waardens grondgebied bij de sluis en scheiding H'waarden - Rossum.)

1944

Alle mannen en jongens houden zich schuil en velen vluchten de Maas over waar ze gastvrij worden ontvangen.

De eerste Engelse patrouille in Dth. Met twee pantserwagentjes verschenen zij op 't vliegveld op "De Bergen", alwaar verschillende vluchtelingen uit Heerewaarden met hen kennis konden maken en hun Engelse cigarettten konden proeven. Deze bleken toch wel wat beter te zijn dan "Consi" of "eigen teelt"!

Zes duitse soldaten in 't dorp; gedeeltelijk zonder wapens en blijkbaar met de bedoeling zich over te willen geven. Er werd hen de raad gegeven zich maar naar Wijchen bij de Engelsen zien te vervoegen.

21 Sept.

Eerste Engelse patrouille in Wamel.

HEEREW A A R D E N : N I E M A N D S L A N D .

22 Sept. Vrijdag.

Heerewaarden maakte kennis met zijn bevrijders. Om kwart voor 12 rollen de Tommies in twee gevechtswagentjes door het dorp. Zij worden met gejuich ontvangen, zelfs enkele N.S.B.ers wuiven mee! Denken zij zich hierdoor te redden? Cigaretten werden gul rondgedeeld en ook de Tommies hadden niet te klagen. Fruit, melk en eieren was hun deel. Daarna is Kees Weyers met hen meegereden naar de steenfabriek "De Hoogewaard", vanwaar zij het Fort hebben gadeslagen. Om 4 uur vertrokken ze weer naar Wijchen en Heerewaarden kan zich thans beschouwen als:

N I E M A N D S L A N D .

23 Sept. Zaterdag.

Rossum moet evacueren. De bewoners moeten naar Zlt. Bommel en aldaar de Waalbrug over. Velen vluchten echter naar omliggende plaatsen, v.d. Hurwenen. De weg naar Heerewaarden wordt bij de sluis door Duitsers versperd. Enkel en weten er/wel toch nog door te komen. Geruchten gaan dat Kerk-Driel, Veld-Driel, Hoenzadriel en Hurwenen ook ontruimd moeten worden. ~~Brinkman~~ Eerste dag dat Frits niet meer met melk rondgaat. (corr. Brinkman). 's Middags om half 2 weer Engelsen in 't dorp. Ditmaal bestond de patrouille uit drie gevechtswagens, zes kleine tanks en een munitiewagen. Zij kwamen van Wijchen. Zou thans het fort genomen worden? Tegen den avond vertrokken ze echter weer vanaf "den Hoogewaard", zonder resultaat.

/even

Dit was ook de eerste keer dat 't dorp leden te zien kreeg van het ondergrondse leger, thans Binnelandse Strijdkrachten geheten. Het dorp is hen echter steeds "ondergrondse" blijven noemen. Zij groegen een band met letters "ORANJE" om den arm en waren van geweren voorzien.

24 Sept. Zondag.

Twee inwoners uit het dorp (Dina Udo en Joh. Sepers) per fiets naar Wijchen geweest. Hier is thans de officiële legerplaats van de Engelsen. Ook de "Prinses Irene Brigade" was aanwezig, waaronder Jaap Sepers uit Opijnen welke in 1940 mee naar Engeland was gegaan. Thans was hij zo dicht bij huis, maar kon er toch niet heen, aangezien Opijnen natuurlijk nog steeds in Duitse handen is. Hij vertelde oa. dat zijn neef Goose v. Zuilichem (inwoner uit H'waarden welke Mei 1940 ook naar Engeland is gegaan) varende is in de Indische wateren. Nijmegen is thans vast in Geallieerde handen.

1944

25 Sept.

De Schans (gelgen bij Frt St. Andries) moet ontruimd worden. Verschillenden komen naar 't dorp, terwijl anderen op "den Hoogewaard" hun toevlucht zoeken.

27 Sept.

Enige Duitsers bij den Burgemeester geweest, welke moet zorgen, dat er de volgende dag twintig mensen aan 't Fort en bij den Hoogewaard gaan werken. Zo niet, dat zal 't er voor het dorp slechts uit zien! ('t Fort is nog nimmer zo verwend als in deze tijd). Inmiddels waren weer vele mannen de Maas over gevlucht, terwijl de vrouwen op "den Bol" met witte zakdoeken zouden zwaaien als alles weer veilig was.

28 Sept. Donderdag.

Wederom een Engelse patrouille bestaande uit 12 wagens in Heerewaarden. Zij waren per radio steeds in contact met de Engelse jagers welke boven het dorp ronkten. Na enige oogenblikken in het dorp vertoefd te hebben, zetten zes wagens koers naar Hoogewaard.

Hier waren thans 20 mannen uit 't dorp aan 't werk. Het was een eigenaardig geval dat Engelse soldaten in gesprek waren met mensen die werk uitvoerden voor de Duitse Weermacht. De commandant (een officier van de Irene Brigade) zei echter, dat zij maar rustig met het werk moesten doorgaan. Het dorp/evenwel weer in spanning of het Fort genomen zou worden, wat Heerewaarden met één salg geheel van het Duitse juk en de Duitse dwingelandij zou bevrijden. Doch weer zou dit tegen vallen.

Wel werden op den Hoogewaard drie Moffen welke op patrouille waren, gevangen genomen. Zij liepen prachtig in de val. Eén van hen werd licht gewond. Deze werd in een Engelse Rode Kruis autotje gehaald. Tevens werden hun drie fietsen buitgemaakt. Groot was de vreugde der bevolking toen ze om een uur of vier 2 leden van het "Herrenvolk" op een tank zagen meevoeren, doch groot was de teleurstelling dat de Tommies weer koers naar Wijchen zetten. Volgens dezen zou de bezetting van 't Fort nog wel wat te groot zijn (ongeveer 80 man SS), terwijl geen voldoende vliegtuigen waren komen opdagen.

Ook de N.S.B. er de Vink uit Dreumel welke juist in Heerewaarden was, werd opgepikt en na een paar uur onder bewaking in het dorp te hebben gestaan, op een pantserwagen meegevoerd. Hevig was echter de woede van de Duitsers. Tegen een uur af zes arriveerden zij op den Hoogewaard en om 8 uur moest alles ontruimd zijn. Enige mensen moesten met hun handen omhoog tegen de muur gaan staan, terwijl de Moffen hun huis doorzochten. Dus kwamen de mensen 's avonds met alles wat ze maar mee konden nemen, jammerand het dorp binnen. Hiervoor moest dus nog in allerijl onderdak worden gezocht, wat gezien de vele evacués welke hier al zijn uit Rossum, Zlt. Bommel en de Schans, zeker niet gemakkelijk was.

29 Sept. Vrijdag.

Wederom zijn de mannen naar den Hoogewaard gegaan om werk te verrichten, doch reeds spoedig werden zij vanaf 't Fort door de Duitsers beschoten. Op handen en voeten langs de kade kruipend wisten zij echter allen heelhuids het dorp te bereiken. Begrijpelijkkerwijs hadden zij er thans definitief genoeg van voor 't Moffentuig te gaan werken.

's Middags kwam er een Duitse patrouille van Varik, welke naar den dijk tussen Alphen en Dreumel slopen om de Engelsen te verslaan, welke hier thans overdag de wacht houden. Onze voormalige "beschermers" brachten 't er echter slecht af. Zij betreurden drie doden en vier gewonden, waarvan één ernstig, welke laatste op een kruiwagen door Arn. v. Meurs naar het dorp werd gebracht, en in school werd verpleegd. Zijn kameraden zagen weer zo gauw mogelijk naar Varik te komen.

's Avonds werd den gewonde opgehaald door twee mensen uit Varik, waaronder de voerman Gijs van Berghem, welke de consigne's hadden gekregen hem mede te brengen, daar ze anders zelf de kogel zouden krijgen. Onze beste brancard raakten wij door dit grapje ook nog kwijt. Veerdienst over de Maas werd gestaakt. Dezer dagen voltrekt zich de Geallieerde bezetting door voorposten van de dorpen Alphen en Dreumel en ook de meeste dorpen over de Maas.

30, Sept. Zaterdag.

Een zéér rumoerige dag!. Thans gaan wij eerst goed merken dat wij midden in het oorlogstoneel zitten.

's Nachts hebben de Moffen om hun woede nog verder te koelen op den Hoogewaard enige drooghutten en 't huis van Baas Appeldoorn in brand gestoken. 's Morgens kwamen de Moffen vanuit Varik en staken aan den Ouden Oven de huizen van H.v.Meurs en A.v.Hoften in brand. Na de bewoners gesommeerd te hebben de huizen bijna onmiddellijk te verlaten, zodat zij ongeveer niets konden redden, gooiden zij enige hadgranten naar binnen. Den Hr. Groene een evacué uit Medemblik, welke bij H.v. Meurs inwoonde werd gedwongen de brand van zijn woning gade te slaan. Een tandem welke hij in de gang gepakt en wel, klaar had staan, moest hij mee laten verbranden. Ook een paar mensen van den Hoogewaard welke bij v. Hoften waren geevacueerd waren hun boedel kwijt. Daarna werden negen mannen van den Ouden Oven mee naar Varik genomen. Na een streng verhoor en bedreiging met revolvers, werden ze tot hun grote opluchting weer naar Heerewaarden teruggebracht. Volgens de Com. mandant werd hen deze "gunst" geschonken, daar mensen uit het dorp ook in Varik "goed" voor de Weermacht hadden gewerkt en er zich onder de bevolking geen "partisanen" bevonden.

Het in brand steken van de twee huizen was v.n. geschied omdat de bewoners van enige leden van een Engelse patrouille, welke twee dagen geleden daar waren geweest, melk en fruit hadden verstrekt. (dit had men van over de Waal met verrekijsers waar genomen.)

Ook werden zij schuldig bevonden omdat zij meermalen met een verrekijsers naar Varik en Ophemert hadden staan kijken. Verder werd er den gehele dag van over de Waal erg geschoten. Mensen die buitendijks moesten gaan melken, konden zich slechts met de grootste moeite in veiligheid brengen. Echter kreeg B. Biesters nog een schampschot aan 't hoofd. Hij werd door den inmiddels te hulp geroepen Dr. Warnier ongeveer ter plaatse verbonden. Ok was er sprake van evacueeren. Het gehele dorp stond gepakt en gezakt.

Enkele gezinnen bestaande uit ongeveer 40 personen (w.o. ook het gezin van A.v.Hoften) gingen reeds uit eigen beweging naar Alphen, aangezien zij door de ~~xxxx~~ gebeurtenissen van deze dag, de schrik te pakken hadden gekregen. Van verplichte evacuatie kwam echter geen officieel bericht.

Doch nog weken lang hield men zijn inboedel zoveel mogelijk gepakt, om in geval van nood direct weg te kunnen (natuurlijk ~~xxxx~~ in de richting van Alphen en Dreumel) geruchten gaan dat Hedel door de Engelsen is bezet.

GERUCHTEN.

Nu wij geheel van nieuws verstoken zijn, worden de dolste geruchten gretig gehoord en verspreid. Wanneer een belangrijke plaats valt, kan 't wel gebeuren dat dit reeds zes maal van te voren is beweerd en evenzoveel malen weer is tegengesproken.

SEPTEMBER is voor ons dorp een zeer bange maand geweest, hoofdzakelijk door de vrees te moeten evacueren en het gevaar door Duitsers te worden opgehaald, voor het verrichten van werkzaamheden.

1 October

Hevig geschut wordt in de verte gehoord vanaf 's morgens 3 uur.

Da

2 October.

Dagelijks Duitse patrouilles vanuit Varik langs de Waalkant.

Thans hebben ze waarschijnlijk hun lijfspreuk als wachtwoord meegekregen:

"Bescheidenheit ist eine Sier,
doch weiter kommt man ohne Ihr"

Op den Ouden Oven, de Nek, de Kop, en Bato's Erf grijpen ze wat ze maar kunnen. Enige varkens, een paar kippen en konijnen, een stuk of zeven fietsen, en zelfs nog hamers, zagen en een fietswagentje (dit laatste van G.Lem) worden buitgemaakt.

3 October.

Verbod van de Engelsen om zich naar Alphen en Dreumel te begeven (Vrees voor spionage).

Gezien van het Duitse zijde natuurlijk geheel verboden is naar Rossum en Varik te gaan (wat ook vrijwel niemand in zijn hoofd zal halen) en ook de veerdienst over de Maas op Engels bevel is gestaakt, is Heerwaarden thans geheel geïsoleerd en uitsluitend op zich zelf aangewezen. Alleen door de Heren A. Vervoort, Distributieambtenaar uit Alphen en onze dorpsgenoot C. Weijers, welke ook naar Alphen was geëvacueerd en aldaar toestemming heeft gekregen nog regelmatig naar Heerwaarden te gaan, wordt het contact met de buitenwereld nog gaande gehouden. De N.S.B.ers J.v.d. Heyden met zijn vrouw Ien Kusters en kinderen zijn dezer dagen nog over de sluis naar Zlt.-Bommel (of verder) vertrokken. De N.S.B.ers C.v. Zetten (Leiderkring Heerwaarden) met zijn familie en P.v.d. Woert (Functionaris v.d. Landstand) waren reeds in de eerste dagen van September de plaat gespoetst.

4 October.

Eerste artillerievuur op Heerwaarden. Aan de Maasdijk vielen ongeveer 30 granaten, afgeschoten van de overzijde der Maas door de Engelsen. Bij H. Vermeulen en H.v. Zuilichem ~~xxx~~ verschillende voltreffers. Nog al veel schade, doch geen slachtoffers, behoudens een paard en een varken getroffen (noodslachtingen). Terstond gingen de mensen de Maas over om te waarschuwen en vernamen daar, dat men een kar en wat fruitplukkers aangezien had voor een Duitse patrouille. Verontschuldiging werd aangeboden.

5 October.

Enige granaten afgeschoten van de overzijde der Waal door de Duitsers vallen bij "De Huis". Slechts weinig schade.

9 October.

Duitse patrouille van 8 man in het dorp. Om 6 uur 's avonds artillerievuur vanuit Maren op het Fort St. Andries.

Dezer dagen kwam ook een Duitse patrouille op steenfabriek Bato's Erf, welke zeer bars en uitdagend optrad tegen de bewoners. Enige gezinnen namen hierop nog dezelfde dag de wijk naar Alphen.

10 October.

25 mensen welke nabij Maren door de Duitsers waren opgepikt en door deze werden meegenomen naar Varik, konden via U'waarden weer naar hun woonplaats terugkeren.

11 October.

Duitse patrouille haalt 2 varkens op toebehorende aan J.v. Meurs (van de Schans), welke waren ondergebracht bij het afgebrande huis van Joh. v. Meurs. Ook van A.v. Hoften (wonig eveneens afgebrand) werden nog een paar kippen meegenomen. Wim van Zuilichem in zijn enkel geschoten door Duitsers van over de Waal. Vrij ernstig. Was met enkele mannen buitendijks aan het aardappelen rooien, waartoe door een Duitse patrouille toestemming was gegeven.

12 October.

Duitse patrouille op Bato's Erf en den Ouden Oven en de Molen.

Zij zagen nog kans in Dreumel een schuur in brand te steken. Ook werd nog eenige sensatie veroorzaakt door een wild varken wat op "de Plaat" rondkiep. Eerst werd het algemeen voor een beer aangezien. Door b.g. Duitsers werd nog op het dier geschoten, doch hoewel het enige malen werd geraakt, waarop het als een tol in de ronde draaide, zag het toch nog kans te ontsnappen in de richting van Dreumel. Hieraan zou men zeggen dat ook wilde varkens pro-Engels zijn.

13 October.

Artillerievuur vanuit Alphen op "De Voren" Vooral de boerderij van v.d. Woerd leed vrij veel schade. Een en ander was waarschijnlijk een gevolg van het feit dat een patrouille Duitsers van 8 man op de Voren was, en later ook nog in het dorp is geweest. Teunis Schreuders doodgeschoten op aardappelveld tussen 't dorp en den Hoogewaard. Vermoedelijk van over de Waal of van achter de Waaldijk, Dit is het eerst slachtoffer in Heerewaarden, Het dorp is zeer onder den indruk, temeer daar het slachtoffer een vrouw en kinderen nalaat.

/de

Ook in/Septemberdagen heeft zich echter een droevige gebeurtenis voorgedaan. Er kwam toen n.l. bericht dat Gerrit Ude, oorspronkelijk wonende in Rotterdam, doch thans reeds enige jaren werkzaam op het kantoor der Fa. M.Udo, alhier in den strijd voor het vaderland was gevallen. Het bleek dat hij reeds enige jaren lid was geweest van de illegale beweging en enige dagen na de luchtlanding en enige dagen na de Luchtlanding begaf hij zich naar Oss om zich bij de Binnenlandse strijdkrachten te voegen. Na een week van hevige strijd is hij gesneuveld en werd in Oss ter aarde besteld.

15 October.

's Nachts om half 2 een Duitse patrouille in het dorp. Zij gaan inlichtingen vragen bij Dr. Warnier en gaan ook op het postkantoor telefoneren. Vanuit Alphen granaten op Bato's Erf, waar eenige uren tevoren Duitschers waren geweest. En paar woningen worden zwaar beschadigd, doch gelukkig zijn de bewoners reeds enige dagen naar Alphen geëvacueerd.

19 October.

Enige Duitschers laten 's nachts de Kerk in Kessel in de lucht vliegen Een en ander veroorzaakte een hevige explosie, waardoor vele in 't dorp uit den slaap worden gewekt.

20 October.

Duitse patrouille op "de Veluwe" slaags met Engelsen. De Duitsers laten 5 doden achter, terwijl 6 hunner werden gewond. Deze laatsten zagen nog kans tezamen met hun nog ongeschonden kameraden te ontsnappen en gingen via het dorp weer de Waal over naar Varik,

21 October.

Drie schokkers in de Waal tot zinken gebracht door de Engelsen vanuit Dreumel. Ook enige roeibootten heeft men laten zinken, uit vrees dat de Heren Moffen van de overkant er anders wel eens gebruik van zouden kunnen maken.

22 October.

Engelse infanterie patrouille van ongeveer 50 man in het dorp en aan de Waaldijk. Enige Rijnaken welke op de Waal voor anker lagen, werden door hen met machinegeweren beschoten. Ook enige roeibootten aan den Variksen oever en de toren worden onder vuur genomen. Engelse patrouille naar den Hoogewaard geweest, alwaar door hen in de haven een schip tot zinken is gebracht, om zodoende de Duitsers te beletten de overige aldaar liggende schepen eventueel nog voor zich te redden. Met deze patrouille ging als gids mee: Jan de Gier een geëvacueerd vasser uit Rossum.

Deze is 's middags nog geheel alleen bij het Fort geweest. Hij vond daar een machinegeweer en enkele revolvers, welke hij naar Dreumel bracht. Volgens hen waren er op het Fort geen Duitsers meer aanwezig. De brug over de sluis was stuk.

Dezer dagen is vanaf Alphen een hevig artillerievuur begonnen op den Bosch, Hedel, Fort St. Andries en Salt-Bommel. Dag en nachte huilen granaten tot een gewicht van 95 pond, over en langs het dorp. De huizen staan te schudden, doch de bevolking is aan het lawaai spoedig gewend.

26 October.

Een patrouille Eng. infanterie bestaande uit 15 man met v.g. Jan de Gier naar het Fort.

Een en ander werd echter een groot fiasco. Bij het Fort aangekomen werden ze plotseling beschoten door Duitsers welke in een hinderlaag schijnen te hebben gelegen. Twee Engelsmen waaronder den commandant zagen kans te vluchten terwijl één Engelsman werd gewond, welke echter ook nog wist te ontsnappen. Volgens één der vluchtelingen was een kameraad in het gevecht gedood.

De rest der patrouille waaronder de Gier werd gevangen genomen. 's Middags gingen nog 12 Eng. pantserwagens naar den Hoogewaard, doch van hun kameraden was geen spoor meer te ontdekken. Het dorp vraagt zich af, of Jan de Gier al dan niet een verrader is.

27 October.

Twee personen over de Waal komen zwemmen, waarvan één verdronken.

Werd in September en begin October nog getracht de verschillende producten van het land te halen. thans durft er zich bijna niemand meer in het veld te vertonen.

Vooraf buitendijks en bij den Hoogewaard staan nog vele aardappelen en voederbieten in den grond, doch er is geen kans om ze thuis te krijgen.

De mannen lopen den gehelen dag over de straat en vermaken zich met centje tikken.

De cafe's zijn grotendeels gesloten, daar zij toch niets meer hebben om te tappen. In enkele cafetjes gaan de mannen en jongens evenwel 's Zondags en in de week 's avonds wat biljarten en kaarten.

2 November.

Vier personen over de Waal komen zwemmen, w.o. een R.dams politie-agent, een Tjech (welke aankwam bij Giel Verbeek) en Anton Zwemstra (laatst vertoefend in Rotterdam) Volgens deze laatste zou de Duitse radio een bericht hadden rondgeroepen, waarin wordt medegedeeld dat Heerewaarden door de Duitsers was prijs gegeven, terwijl om het Fort St. Andries hevig gevochten werd. Vooral dat laatste bericht wekte hier wel de lachlust op. Ontmoeting tussen twee ondergrondsen en een Duitse patrouille van over de Waal, in de straat van Heerewaarden naar Dreumel hadden zich verdekt opgesteld in een sloot. Een der ondergrondsen werd doodgeschoten en de andere werd krijgsgevangen gemaakt. Dit vooral, is natuurlijk zeer te betreuren, doch is wel enigszins aan onvoorzichtigheid te wijten, Reeds dagen komen n.l. ondergrondsen ter sterkte van hoogstens twee of drie man en enkel gewapend met een geweer, naar het dorp fietsen. Gezien de vele Duitse patrouilles is dit vanzelfsprekend hoogst gevaarlijk en moest op den duur een keer mislopen.

Ook hebben de ondergrondsen dezer dagen een paar rijwielen gevorderd en tevens een paar motorrijwielen.

Bij v.d. Woerd werd een varken, een wagen en een auto gehaald.

30 October.

Eerst mededeling van Geallieerd Opperbevel in het dorp angeplakt betreffende een verbod om zich naar den Hoogewaard te begeven.

1 9 4 4

Vanaf half October wordt Heerewaarden regelmatig door Duitse artillerie van over de Waal beschoten. Lichte granaten vielen v.n. in den omtrek van Waaldijk. Over het algemeen doen ze niet veel schade behoudens enige noodslachtingen van dieren die nog in de weilanden lopen.

6 November.

Een granaat gevallen bij het huis van Giel Verbeek aan de Molen afkomstig van over de Waal maakte onder een groepje mensen welke buiten stonden te p[er]ten, zes gewonden, waarvan Trijntje Verbeek zeer ernstig aan het been werd getroffen. Nadat alle gewonden door Dr. Warnier en leden van de E.H.B.O. ten huize van Baggerman waren verbonden, werd Trijntje Verbeek met paard en wagen naar Dreumel gebracht en vandaag per Rode Kruis auto naar het Ziekenhuis te Nijmegen vervoerd. alwaar het been nog dezelfde dag moest worden geamputeerd. Van de overige gewonden moesten enige evacués uit Zlt-Bommel en Scheveningen nog enige tijd onder medische behandeling blijven, doch hun letsels waren over het algemeen minder ernstige beenwonden.

7 November.

Door Duitse patrouille in de straat van Heerewaarden naar Dreumel ter hoogte van den Huizendijk, drie landmijnen gelegd. Twee jongemannen werden door de Duitsers naar Varik meegevoerd, en wel Kees v. Manen, welke geen persoonsbewijs bij zich had en Frits Pluim, wonende op Bato's Erf, wiens persoonsbewijs dientengevolge in Dreumel was uitgereikt

Sinds deze dag kwamen geen Duitse patrouilles meer van over de Waal in Heerewaarden en ook kwamen gedurende geruimen tijd geen ondergrondsen of Engelsers meer in het dorp.

9 November. (Correctie)

Deze dag zijn toch nog Duitsers in Heerewaarden geweest, maar thans voorlopig voor het laatst. Zij brachten een bezoek bij de landmijnen (zeker om te kijken of deze er nog waren) en gingen verder naar de Veluwe en de Voorne, waar zij vanuit Dreumel werden beschoten.

11 November.

Op den toren van Tiel kan men vaag iets zien wapperen, Men denkt er een witte vlag te kunnen uit opmaken. Dit geeft aanleiding tot vele gissingen.

14 November.

Enige granaten en mitrailleurkogels in de omgeving van de Molen, afgeschoten van over de Waal.

15 November

Granaten van over de Waal vallen vlak bij het huis van Jan Rooyers (Noordenhoek), tamelijk dicht bij het huis van Nick Vissers (Singel) en op "De Ronde Morgen" Enige schade aan glas.

16 November

Twee granaten van over de Waal op "den Ouden Oven".

19 November,

Granaten tegen heftorens van de sluis, geschoten van over de Maas.

20 November

Granaten van Alphen op Varik.

23 November

Duitsers laten een paar Rijaken, welke enige tijd geleden reeds door de Engelsers waren gemitrailerd, in de lucht vliegen.

22 November

Engelse patrouille graaft één der mijnen uit aan "de Huis"

24 Nov.

Ten gevolge van Duitse artillerievuur weer een slachtoffer. Het 5-jarige dochttertje van den evacué Ros uit Scheveningen, thans wonende op den Ouden Oven, wordt in de woning door een granaatscherf getroffen en is onmiddellijk dood.

De fam. Ros heeft daarna haar intrek genomen in de pastorie.

28 November.

Commissie geïnstalleerd bestaande uit de Hren:

Baron Sloet van Oldruitenborgh, Burgemeester van Heerewaarden

Dr Warnier

Ds Metz.F. Brinkman, wethouder, H,Udo, Diaken

Ook den Hr. Schouten, wachtmeester der Marechaussee (geëvacueerd uit Zlt. Bommel) heeft in deze commissie een werkzaam aandeel.

De bedoeling van deze commissie is om voor de vele problemen welke zijn gerezen in verband met de bijzondere toestand, een goede oplossing te vinden.

De voornaamste punten welke voor op het moment de aandacht vragen, zijn wel de brandstoffen-, meel- en evacuatievraagstukken.

29 November.

Engelse patrouille graaft 2 mijnen uit aan "de Huis".

30 November.

Duitse granaten bij "de Huis" en de woning van de commies, den Hr. v. Verseveld. Enige glasschade.

Hoog water.

Begin December begonnen Maas en Waal onrustbarend te wassen. De mensen welke buitendijks woonden moesten met spoed gaan pakken en in het dorp een onderkomen zoeken, wat gezien de vele evacué's die hier al waren niet mee viel.

Ook was er gevaar dat bij het hoger worden van het water, dit binnendijks zou lopen, aangezien de Engelsen reeds in Sept. een gat hadden laten springen in de Waaldijk bij Dreumel. (Ook had men op het zelfde oogenblik een gat laten springen in de straat bij de Dreumelse dijk. Vele laaggelegen schuilkelders liepen onder water. Deze schuilkelders welke in de meeste gevallen buitenshuis lagen, bleken echter tosh slecht te voldoen, aangezien hettijdens het schieten in de meeste gevallen toch te gevaarlijk is, zich alsnog van uit het huis naar de schuilkelder te begeven. Vele braken thans de schuilkelders maar definitief af en zochten bij schietpartijen hun toevlucht in de gewone kelders onder de huizen.

Op de Plaat liep nog veel vee, waaronder ook enkele paarden. Onder bescherming der duisternis heeft men een paar avonden achtereen getracht dit vee achter roeiboeten aan zwemmende in veiligheid te brengen. Dit is voor een groot gedeelte gelukt. Een der dieren, een duur stamboekpaard, verdronk tijdens het experiment en ook zag men geen kans de andere twee paarden mee te brengen. Wel heeft men deze twee dieren welke tot den buik in het water stonden, nog voedsel gebracht.

doch den volgenden dag werden ze door de Duitsers vanuit Varik doodgeschoten. Of dit opzet was, of per ongeluk is niet bekend. Het halen der dieren is echter een zeer hachelijke onderneming geweest, daar er indien de Duitsers iets zouden bemerken, grote kans bestond, dat de expeditie zou worden beschoten.

Ook zijn in de maadn November van diverse boeren nog vele dieren, uit de weilanden welke buitendijks liggen, gehaald.

Dit was gezien het vele schieten van over de Waal ook zeer gevaarlijk. De meeste dezer dieren zijn gehaald door een zekere Tabbers, evacué uit

Zlt-Bommel, en welke tegen een vergoeding dit baantje waarnam.

3 December.

Een opzienbare gebeurtenis.

's Avonds kwam een groepje van ongeveer 10 personen het dorp binnen welke per roeiboort over een onstuimige rivier van Hurwenen waren komen vluchten. Onder hen bevonden zich: den Hr, Boelaart, Kees van Manen, en een neef van Dr. de Jong, allen uit Rossum en "Jan de Gier"! deze laatste vertelde het volgende: Op 26 Oct. is hij tezamen met de Engelse patrouille aan 't Fort St. Andries krijgsgevangen gemaakt.

Zij werden naar Rossum gebracht, waar de Engelsen verklaarden, dat zij hem gedwongen hadden met hen mee te gaan. Daarna werden zij naar Amersfoort getransporteerd, waar de Gier voor het "Kriegsgericht" werd vrijgesproken. Van Amersfoort is hij naar Varik gelopen. (In het nog bezette gebied rijden geen treinen meer).

Hier hoorde hij dat de twee uit Heerewaarden meegenomen jongemannen bij een boer werkzaam waren. Van Varik zag hij geen kans naar Heerewaarden te komen, dus ging via Heesselt naar Hurwenen, alwaar hij meerdere mensen ontmoette, welke de grond daar te heet onder de voeten begon te worden. Gezamenlijk besloten zij toen tot de grote tocht en brachten het er gelukkig goed af. Terstond zijn ook deze vluchtelingen allen naar Dreumel vertrokken. Het was thans wel duidelijk dat Jan de Gier geen verraad hadgepleegd.

5 December.

Bata's Erf op last van de Engelsen geheel ontruimd.

6 December.

Drie Canadezen in het dorp geweest.

s'Middags een pantserwagentje met Canadezen naar den Hoogwaard. Als gids ging mee A.Koers.

8 December.

Duitse granaten op de Singel, Galgenwaard en Maasgat.

9 December.

Wederom een panterwagentje met Canadezen in het dorp.

11 December.

Duits artillerievuur op het dorp. Voltreffers bij W.Knoop in de Hoogstrat Hoordenhoek. Tamelijk veel schade aan beide woningen en zeer veel schade aan inboedels Wonder boven wonder geen slachtoffers. Engelse patrouille van 10 personen in het dorp.

Distributie

De uitreiking der bonkaarten wordt uitgevoerd door een tiental mensen uit de gemeente onder toezicht van den distributieambtenaar, A.Vervoort uit Alphen (tevens lid der Binnenlandse Strijdkrachten). ~~Dreumel~~ ^{Druten}. Een en ander verloopt zeer vlot. De bonkaarten komen uit ~~Dreumel~~ en ook de geldige bonnen worden vanuit Druten bekend gemaakt, zodat wij wat ons betreft de voedselvoorziening wel als Engels kunnen beschouwen.

14 December.

Binnenlandse Strijdkrachten brengen een wagen meel vanuit Dreumel 's Nachts regelmatig Engelse patrouilles.

15 December.

Enige Engelsen in een panterwagentje (Jeep) komen bij J.Vissers en brengen een kistje levensmiddelen in ruil voor een paar kippen. Deze dag werd meermalen een eigenaardig geronk in de lucht gehoord. Men hoeft echter niets kunnen zien. Gissingen werden gemaakt omtrent de V1.

16 December.

Twee Tommies per fiets in het dorp. Wederom geronk als de vorige dag.

17 December.

Het raadsel omtrent het eigenaardige geluid is opgelost.

14

Men heeft de eerste V1's kunnen waarnemen. Enkele zijn zelfs op tamelijk geringen hoogte over het dorp gevlogen. Zij komen allen uit Oostelijke richting en zetten koers naar het Westen. Dus vanuit richting Alphen naar Rossum en vanuit richting Dreumel naar Heesselt. Hun baan schijnt te liggen van een heel eind over de Maas tot enkele k.m. over de Waal. Zij lijken veel op een kleine jager. laten een korte vuurstraal achter zich en maken en kloppend geluid, zwaarder als het geronk van een vliegtuig. Vooral bij avond ziet het er als een afschrikwekkend monster uit. Toch had men er op dit moment nog geen erg in, dat men door dit monster nog maanden lang, bijna dag en nacht zou worden gekweld.

18 December.

Veel granaten op het Fort, Heesselt en Ophemert.

Kranten.

Kranten worden van Engelse zijde hier nog steeds niet verspreid. Doch zijn er wel enkele gelukkigen in het dorp welke wekelijks enige kranten krijgen, die door ondergrondse van Dreumel of over de Maas worden meegebracht. De berichten hieruit worden nog al vlug verspreid, zodat de onware geruchten wel een beetje beginnen te verminderen.

Electrisch licht.

Electrisch licht hebben wij nog steeds niet. Daar de kaarsen langzamerhand zijn opgeraakt, hebben velen van hun fiets met behulp van een dynamo, een elektrische installatie gemaakt, en zitten nu elke avond te trappen. Verscheidene mensen hebben de laatste tijd evenwel wat ruwen olie op Bato's Erf kunnen bemachtigen, en kunnen zich thans de weelde van een dielampje veroorloven.

19 December.

Duitse granaten in de omgeving van het dorp. Twee veulens getroffen.

20 December.

Duitse granaat bij Niek Vissers, Singel, achter het huis. Enige schade. Een hond werd gedood.

21 December.

Bijna dagelijks granaatvuur van over de Waal. De meesten vallen in de omgeving van de Waaldijk.

22 December.

Engels artillerievuur van over de Maas op het dorp. Enige voltreffers w.o. de pastorie. Vrij veel schade doch geen slachtoffers. Tegelijkertijd Duits artillerievuur van over de Waal op het dorp. Enige voltreffers in de Secr. Janssenstraat en omgeving. Veel schade.

23 December.

Hevig artillerievuur op het dorp. De granaten werden afgeschoten door een tank over de Maas. Zeer veel voltreffers oa. twee aan de voorzijde der Kerk. Verder werden de meeste huizen welke enigszins aan de Maaszijde staan tussen de steenstraat en den Oostenhoek getroffen. Het dorp dreunde van de inslagen. Steenfabriek de Voorne kreeg eveneens vele voltreffers hier kreeg alleen het huis van Baas van Manen er al 7 te verwerken. Ook Steenfabriek de Hoogwaard werd niet gespaard. Vele huizen en gebouwen kregen voltreffers en een schuur met 500 mud koren ging in vlammen op. Als door een wonder vielen nergens slachtoffers, behoudens enige noodslochtingen van runderen.

Later hoorden we dat beide Engelse bombardementen op een vergissing berusten.

Doch met dergelijke vergissingen schiet het dorp niet op. Wanneer nu beide zijden beginnen te kogelen zal er in Heerewaarden weinig meer overeind blijven staan!

Fruit.

Wel is het fruit nog geplukt, doch naar de veiling heeft men het niet meer kunnen krijgen. Thans gaat men de appels zoveel mogelijk binnen brengen, doch indien er geen verandering komt, zal wel zeer veel moeten bederven. De peren moesten over het algemeen al weggegooid worden. Natuurlijk tracht men het fruit nog tegen sterk gereduceerde prijs te verkopen (veel peren zijn zelfs gratis gegeven), doch de voorraad is voor ons dorp veel te groot.

25 December.

Kerstmis, Vrede op aarde.!

Over het algemeen was het een buitengewoon rustige dag. Zelfs de V1 's schenen hun activiteit te hebben gestaakt, doch tegen den avond was voor hen de gewijde stemming schijnbaar reeds afgelopen en raasden zij weer over het dorp. 's Middags gingen enige jongelui met paard en wagen door het dorp en verspreiden onder de kinderen, kerstgaven, die door middel van een oproep van den predikant Ds. Mets, waren bijeengebracht. Oorspronkelijk had dit Kerstfeest in de kerk moeten plaats vinden, doch door de beschieting van 23 Dec. was dit thans niet mogelijk.

26 December.

Twaalf vluchtelingen waaronder een dame, per roeiboot over de Maas vanuit Hurwenen komen vluchten. Zij gingen meteen door naar Dreumel. Dezer dagen hebben vele jongelui trots alle granaten en V1's, toch nog de schaatsport beoefend op een aardig baantje op de Singel. De Moffen van de overzijde hielden zich over het algemeen erg kalm en het weer was ideaal.

27 December.

Door Binnenlandsche Strijdkrachten meel gebracht.

28 December.

V 1 tegen de grond gevlogen op bouwland genaamd "de Oostbel" een paar honderd meter ten N.O. van den Huizendijk- ('s nachts om ongeveer half vier) Hier hadden verschillende huizen door de luchtdruk zwaar geleden, dochner waren geen slachtoffers.

TUSSENVOEGSEL.

Beknopt Militair overzicht.

1 9 4 4

Einde December.

Toen in de Septemberdagen de Geallieerde troepen, Alphen en Dreumel bezetten en tevens de dorpen aan de overzijde der Maas, bestond er hiet allerwegen de hoop dat ook Heerewaarden spoedig een Engelse bezetting zou krijgen. Het verlangen hiernaar was des te grooter, daar in dien tijd nog dagelijks Duitse patrouilles kwamen en door hun optreden de bevolking steeds meer schrik aanjoegen. Ook in de maanden Oct. en Nov. rekende men er nog steeds op te zullen worden bezet.

Tot op heden is daar evenwel nog niets van gekomen en men heeft thans wel de overtuiging gekregen, dat dit ook de eerstkomende maanden nog niet zal gebeuren, voornamelijk als gevolg van het feit dat de strategische ligging van Heerewaarden in dit geval zeer ongunstig is (tenminste voor de bewoners). Immers de smalle streep grond tussen Maas en Waal, zou langs de gehele Waaldijk een groot aantal wachtposten vereisen, terwijl deze aan de kant van Rossum voortdurend in contact zouden zijn met de aldaar gelegen Duitsers. Om tot in Rossum door te dringen zou veel te riskant zijn met het oog op een insluiting der stoottroepen of in elk geval afsnijding van de hoofdmacht. Ook in Heerewaarden zelf zou dit gevaar ~~zijn~~ niet denkbeeldig zijn. Daartegenover staat dat de geallieerde in de dijk tussen Alphen en Dreumel een prachtige natuurlijke verdedigingslinie hebben gevonden, met daarvoor gelegen het dorp Heerewaarden als Niemandslaan, hetwelk tezamen wel het meest ideale overwinteringsfront vormt dat men zich denken kan. Temeer nog daar de Duitsers van hun kant zich wel twee maal zullen bedekken om Heerewaarden te bezetten, daar voor hen dan de kans van insluiting natuurlijk even groot zou zijn als van geallieerden.

Nu mag de teleurstelling in Heerewaarden over deze gang van zaken groot zijn, en er mogen aan onze situatie voor ons vele nadelen verbonden zijn, toch dient te worden erkend, dat een bezetting van Heerewaarden, ontelbare granaten op ons dorp zou hebben gebracht. Men behoeft slechts een voorbeeld te nemen aan Dreumel en Wamel, om te bemerken, dat, hoewel we enige malen behoorlijk bekogeld zijn geworden, het toch nog wat erger kan!

-----

2 December.

Aan de Waaldijk ligt 's morgens een klein boot van gewone planekn in elkaar getimmerd met het opschrift Piet Hein II, 1 Dec. 1944. In het bootje was plaats voor twee personen, terwijl de voorzijde was bedekt met een Duits camouflagezeil. Kennelijk zijn dus weer twee mannen (naar het opschrift te oordelen Hollanders) de plaats gepoetst.

De springstof waarmede het monster is gevuld, heeft ongeveer een zelfde uitwerking als een bom van 1000 kg. en had in dit geval dan ook een geweldig gat geslagen, van minstens 5m. diep en 10 á 15 m. breed.

Hoewel de V1 geen scherven veroorzaakt als een bom. lagen er in de naaste omgeving toch vele stukken verspreid oa. de vleugels, welke een lengte hadden van ongeveer 1m. de romp bestaande uit een soort plaatijzeren buis ter lengte van ongeveer 2½ m. lag geheel gedrukt ongeveer 200m. verder, bij het afgebrande huis van Hoftem. In deze omgeving lagen ook nog 2 ballen met dun ijzerdraad omwikkeld en met een doorsnede van ongeveer 75cm. Vermoedelijk bevatten deze de benodigde brandstof, naar de lucht te oordelen, benzine of ruwe olie. Bijna dag en nacht vliegen thans de V1 's over het dorp. Naar schatting komen er tussen de 30 en 40 per dag over. Naar verluidt moeten zij bestemd zijn voor Antwerpen. Velen kon men echter reeds hier in de omgeving horen vallen!

De bedoeling is dat de motor op een gegeven oogenblik afslaat waarna zij nog even doorzweven en na 1 of 2 minuten bijna loodrecht vallen, minuten waarin honderden mensen zich de bange vraag stellen zou het thans mijn beurt zijn? Verschillende V1's vliegen echter ook met de motor nog aan, in duikvlucht tegen den grond, of tegen bomen, huizen of al wat hen maar in de weg komt.

1944

17

Door de ontzettende explosie gepaard gaande met een enorme luchtverplaatsing, springen soms de ruiten nog tot op 5 km. afstand: De mensen zijn zeer angstig en velen slapen in de kelders. De- genen die dergelijke voor de oorlogvoering zo zinneloze wapens hebben uitgevonden en gebruiken, moeten wel tot het drek der mensheid behoren!

Tegen den avond is nog een V1 gevallen op het voormalige vliegveld over de Maas.

30 December.

Twee Tommies in het dorp.

31 December Oudjaar.

Des middags om 5 uur vliegt wederom een V1 tegen den grond op de waarden aan de Maas, tegenover de Maasdijk. In het Westelijk gedeelte van het dorp is de schade enorm. Meer als duizend ruiten werden vernield, terwijl van sommige huizen bijna alle pannen van het dak waren. Ook deuren en kozijnen moesten het ontgelden, zelfs enkele binnenmuren waren verzet of gescheurd. Echter gelukkig geen slachtoffers. De Oudejaargestemming was evenwel zeer gedeprimeerd.

Dit jaar bracht ons meer dan duizend granaten op het dorp en omstreken. Vele schepen, schokkers en roeibootten werden tot zinken gebracht. Verscheidene runderen en paarden werden gedood of gewond. Ook onder de mensen vielen slachtoffers en vele huizen werden zwaar beschadigd.

We zullen hopen dat 1945 ons beter gezind zal zijn:

1945

1 Jan.

't Halve dorp is bezig met pannen opleggen en ramen dichtspijkeren. Alleen voor de allergrootste behoefte kan glas worden verstrekt.

Ongeveer 20 Duitse vliegtuigen komen in scheervlucht over het dorp.

3 Jan.

Vier Duitsers in het dorp geweest.
s'Middags Engelse patrouille.

6 Jan.

Men kan hier zeer duidelijk waarnemen dat in Varik een V 1 tegen den grond vloog, ongeveer bij de Molen.

7 Jan.

Weer een vluchteling per roeiboot over de Waal gekomen.

9 Jan.

Duitse granaten in de omgeving van het dorp en op de Voorne en Veluwe.

11 Jan.

Bevel van de Burgemeester dat personen beneden de 16 jaar zich s'avonds na 6 uur niet meer op straat mogen bevinden. Zulks in verband met de baldadige streken welke de jeugd zich tijdens de duisternis op straat pleegt te permiteren.

↳ paar (Na een [werk]entrok de jeugd zich van dit bevel zich bitter weinig meer aan).

XXXXXX.

13 Jan.

Een groep van 8 personen zijn per roeiboort vanuit Hurwenen komen vluchten.

Onder hen bevinden zich: twee zoons van Dr. de Jong, Louis Latestein met zijn dochter allen uit Rossum, twee marechausee's, een schipper van een oliebootje van de Schans en een Haags kantoorbediende. Zij waren reeds den vorigen avond om 8 uur uit Hurwenen vertrokken en arriveerden om 10 uur op H'waardens grondgebied. Ter camouflage hadden zij zich met het oog op de sneeuw, in witte lakens gehuld.

Aangezien zij er niet zeker van waren of hier al dan niet Mofsen rond zouden loopen, brachten ze de nacht door en een schuurtje nabij den Krommen Akker. Tegen den morgen waagden ze het aan te kloppen bij C. Baggerman wonende aan den Molendijk. Hier bleven zij verder den geheelen morgen. Zij vertelden onder meer;

"dat de Mofsen in Rossum verschrikkelijk hadden huisgehouden, dat de Bommelerwaard waarschijnlijk naar Friesland moest worden geëvacueerd, dat in het nog bezette gebied de mannen door de Duitsers werden opgehaald en naar Duitsland gevoerd, en dat in Hurwenen een V 1 op een huis was gevallen (Het Zwarte Paardje) en 9 doden had veroorzaakt. Tegen den middag zijn zij onder geleide van A. Vervoort naar Dreumel vertrokken.

P.S. Ook vertelden zij nog dat bij een vorige ontvluchtingspoging een roeiboort was omgeslagen waarbij 6 personen verdronken.

14 Jan.

De ondergrondsen uit Dreumel brachten ons meel, chocolade "echte koffie" en rookartikelen.

twee vluchtelingen resp. uit Dordrecht en uit Hedel vanuit Hurwenen over de Waal komen vluchten. (met een cano).

Men kon hier duidelijk waarnemen dat een V1 bij de kerk te Lith tegen den grond vloog. Later vernam men dat de Protestantse Kerk geheel was vernield en vele huizen zwaar waren beschadigd. Er waren ongeveer 60 gewonden, waarvan enige met verlies van ogen.

Algemene toestand.

De voedselvoorziening in Heerewaarden is nog zeer goed te noemen. Regelmatig kunnen op de aangewezen bonnen nog verschillende artikelen zoals: koffiesurrogaat, boter of margarine, zout, rookartikelen enz. worden verstrekt. Dit is v.n. te danken aan de grote voorraad welke bij de Grossierderij van de Fa. Udo aanwezig was. Begin Oct. werden enige malen bonnen aangewezen door laatstgenoemde firma, doch spoedig was het contact met de Distributiedienst weer hersteld.

De bonnen worden thans door de winkeliers bij b.g. grossierderij ingeleverd en vandaar door Kees Weyers mee naar den Distributiedienst te Druten genomen. Ook over vlees heeft men in het gebied geheel geen klagen. Tot voor Nieuwjaar had men hier bijna elke week; een noodslachting van aangeschoten dieren, welke dan geheel zonder bon verkocht werd. Een ieder kan op de in zijn bezit zijnde P.T.C. kaart de hen toekomende hoeveelheid op een vastgestelde tijd gaan halen aan het Slachthuis van de Fa. Udo.

Daar na Nieuwjaar het meeste vee op stal stonde, werd het aantal noodslachtingen wel iets minder, doch geheel verdwener is het, enerzijds gelukkig, nog niet.

Jan of stroop suiker, pulverbloem, melkspijzen,

Het vee dat van eigenaars buiten de gemeente nog onbeheerd in de weilanden rondliep is door tussenkomst van de commissie bij de boeren op stal gezet. Het voer vormt echter een moeilijk probleem. Voor enige paarden welke men nog zo lang buiten had laten lopen, werden door de kinderen langs de huizen schillen opgehaald.

Brandstoffen.

Gelukkig waren op de Steenfabriek Bato's Erfnog al wat kolen aanwezig, terwijl ook twee sleepboten (eigenaars de Graaf en van Driel) welke aan den Hoogewaard lagen nog al veel kolen inhadden.

De Commissie zorgt voor de verdeling.

Hoewel in het begin wel enige strubbelingen voorkwamen, door onjuiste voorraadopgaven, gaat het over het algemeen toch vrij vlot. Gemiddeld worden ongeveer twee mud kolen per maand per gezin verstrekt. De Hevige vorst in Dec. en Jan. in aanmerking genomen is dit natuurlijk wel niet geheel voldoende, maar toch hebben de meeste mensen wel kans gezien de maand Jan. tamelijk goed door te spartelen.

Sommigen zijn zo gelukkig een boom te kunnen kopen, doch veel zijn er niet te krijgen, daar verschillende eigenaars liever hun boomen behouden, aangezien zij bang zijn dat het geld welk zij bij verkoop ontvangen, na den oorlog waardeloos zal worden of in elk geval in waarde zal vermindern. Natuurlijk is dit geen zeer sociale denkwijze.

Evacuatiezorgen.

Het evacuatievraagstuk is minder prettig. Aangezien deze toestand zo lang duurt, zijn noch de evacuè's, noch degenen diemevacuè's in huis hebben te benijden.

Vele strubbelingen kwamen dan ook reeds voor. Sommige evacuè's zijn reeds op hun derde of vierde plaats. Men hoort bijna wekelijks van verhuizingen.

Het begint tijd te worden dat de mensen naar hun woonplaatsen kunnen terugkeeren.

21 Jan. Zondag.

Duitse granaten vallen bij het huis van de Wed. v. Venendaal op de Singel, het huis van Joh. Vermeulen, de schuur van Niekerk, waar een koe werd getroffen (noodslachting) en een schokker van G.Udo, welke onmiddellijk zonk. Er was verder enige schade aan ruiten en dakpannen.

's Avonds een Canadese patrouille bestaande uit ongeveer 25 man in het dorp. Zij droegen witte camouflagekleding. Hoewel menige jongedame door "de witte mannen" werd gewassen met sneeuw, konden zij het toch schijnbaar goed met hen vinden.

22 Jan.

Drie Duitsers, uiterlijk alleen bewapend met een automatisch pistool, wandelen rustig door het dorp. Algemeen werd verondersteld dat zij zoich over wilden geven. Na zich bij A.v.Venendaal aan de Molendijk bij de kachel te hebben verwarmd, gingen zij naar de woning van Giel Verbeek aan de Molen, waar zij verder den geheelen dag bleven, Vanzelfsprekend werd onmiddellijk een seintje naar Dreumel gegeven.

's Avonds tegen 8 uur kwam een patrouille van 6 in wit gecamoufleerde Canadeezen en omsingelden, b.g. woning. Lammer genoeg moest evenwel blijken dat de Moffen ongeveer een uur geleden, eveneens in het wit gecamoufleerd waren vertrokken.

1 9 4 5

Schrijver dezes had bij deze gelegenheid de eer als gids en tolk te mogen fungeren.

Later bleek dat zij van achter het kerkhof de Canadese patrouille rustig hadden liggen gadeslaan. Daarna zijn ze 's nachts met een rubberbootje de Maas over gevaren, doch werden in Lith gesnapt. Hier bleek dat zij een grote hoeveelheid springstof bij zich hadden, met de bedoeling een gedeelte van de spoorlijn van Oss naar den Bosch op te blazen.

Het daghet in het Oosten.
het lichtet overal.

De Russen zijn in Oost-Pruisen een grootscheeps offensief begonnen. Zij zijn nog 140 km. van Berlijn verwijderd. De mensen zijn zeer in spanning. Zij geloven dat de val van Berlijn, het einde van de oorlog meer zal bespoedigen. Ook aan het Westfront begint langzamerhand weer enige activiteit te komen.

30 Jan.

Door de Binnenlandse Strijdkrachten werden 3 leden der N.S.B. opgehaald n.l.:

Arie Brinkman, Bastiaan Brinkman en Harry de Graaf. De bevoorking toonde natuurlijk grote belangstelling, doch gedrieg zich zeer rustig en onthield zich van alle beschimping of bespotting. Van tranen hadden zij evenwel ook geen last. Hoe geheel anders echter verliep toch deze "Bijltjesdag" dan dat wij ons zo dikwijls tijdens de Duitse bezetting hadden voorgesteld.

23 Jan.

Binnenlandse Strijdkrachten halen G. Tabbers, evacué uit Zalt-Bommel, verdacht als Duitsgezind.

25 Jan.

Canadese patrouille in het dorp.

26 Jan.

Strengere vorst. 13 graden onder het nulpunt.

27 Jan.

D. Kozijn overleden in een schuilkeider op de Voorne.

1 Febr.

Verbod voor Bakkers om appels te drogen, in verband met de brandstoffenschaarste.
Hevig geweervuur vanaf Varik in de richting van de Huisse straat.

4 Febr.

's Avonds even ten Oosten van de kom der gemeente, hevig geweer- en mitrailleurvuur, alsmede veel gebruik van lichtkogels en lichtspoorruitie.
Waarschijnlijk zijn een paar patrouilles slaags geweest.

5 Febr.

Twee Canadezen op bezoek bij Dr. Warnier.

6 Febr.

Binnenlandse Strijdkrachten brachten gist en vet.

1 9 4 5

7 Febr.

Binnelandse Strijdkrachten haalden wederom de volgende als N.S.B.ers verdachte personen:
 Giel Verbeek, Harry Kosters, Jan van Tricht, Huib van Hoften, Dit Brinkman, Gijs van Vliet, Griet Brinkman-Takken (riep bij het weggaan nog Houzee tegen haar buurman) Griet Brinkman-Udo, Dirkje Udo, Nellie v.d. Sanden-Kosters (echtgenoot reeds in de Septemberdagen meegevoerd) en Tante van Ewijk-Kosters.
 Allen moesten naar Dreumel lopen en werden aldaar verder getransporteerd.
 "De Molën" moet geheel worden ontruimd.
 Thans is dus de Hoogewaard, de Molen, en Bato's Erf reeds tot spergebied verklaard.
 Het "Lebensraum" wordt ons wel eng gemaakt.

Recht.

De uitoefening van het wettelijk gezag is hier maar zwak tenoemen, aangezien op aanraden van de Ned. Regering onze politieagent de Hr. de Pas en de secretaris d n Hr. W. Plium, reeds in September naar streken zijn vertrokken welke reeds in geallieerde handen waren. Vrouwe Justitia is dus slecht vertegenwoordigd, en eventuele verschillen en vergrijpen moeten maar zo goed mogelijk door Burgemeester en Commissie worden beslecht. Behoudens enige houtdiefstallen en een handtastelijk meningsverschil tussen twee slaggers betreffende de vleesdistributie hebben zich tot op heden gelukkig nog geen delicten van ernstigen aard voorgedaan.

8 Febr.

Voor de tweede keer gaan Maas en Waal onrustbarend wassen en weer moeten vele mensen verhuizen. Het schijnt dat ook de Natuur ons niet gunstig meer gezind is. Dreumel kreeg veel zware granaten te verwerken. Helaas viel er ook nog een slachtoffer. Mej. Dina Udo werd door een granaatscherf getroffen en was onmiddellijk dood.

10 Febr.

Een V1 tegen den grond gevlogen nabij de Vogelenzang. Aangezien hier alles onder water staat, is de juiste plaats niet te bepalen.

11 Febr.

Snoek verloten bij café Sepers.
 Enge café's hebben de laatste paar weken het Barakkespel weer in de mode gebracht. Als prijzen komen in aanmerking kisten met appels en snoeken (enkele vissers oefenen de laatste tijd n.l. hun bedrijf op de Maas weer een beetje uit).
 Ook eenige fruiteigenaars zien op de wijze kans nog wat van hun overvloedig fruit tegen behoorlijke prijzen aan de man te brengen.

12 Febr.

H. Kosters hangt een aankondiging aan het gemeentehuis waarin hij 500 gld. uitloofd aan diegenen, welke inlichtingen kunnen verstrekken omtrent de persoon, welke hem er van beschuldigt, tijdens den bezettingstijd jongelui te hebben aangebracht voor arbeid in Duitsland.
 's Avonds een Duitse patrouille in het dorp ter sterkte van ongeveer 15 man. Zij hadden hun petten met de klep naar achteren gezet om meer op Tommies te gelijken.

L. Hierbij werd de spits van de koren geschoten

Bij verschillende mensen gingen zij binnen, doch traden overal buitengewoon gemoedelijk op. Ook controleerden zij persoonsbewijzen, doch degenen die dit niet bij zich hadden lieten ze toch doorgaan. Zelfs een persoon welke zij vermoeden dat een onderduiker zou zijn kon rustig naar huis gaan. Een ander verwekte hier veel verwondering. Het schenen maar "Rare" Moffen te zijn!

Om half negen gingen zij weer in de richting Rossum en om negen uur was weer een Engelse patouille in het dorp. 's Zou leuker geweest zijn als ze elkaar een s hadden getroffen. Er is bepaald dat de bakkers voortaan gezamenlijk moeten bakken (bij elk een week) in verband met de brandstoffen schaarste.

13 Febr.

Binnelandse Strijdkrachten naar den Hoogewaard.

16 Febr.

's Avonds mitrailleurvuur van over de Maas op het dorp. De kogels vliegen over de steat en tegen de huizen.

17 Febr.

De laatste 2 auto's welke Heerewaarden nog bezit worden door de Binnenlandse Strijdkrachten opgehaald bij J.v. Zuilichem en H.Udo.

Verplichte levering van tarwe, rogge en erwten. De tarwe en rogge worden opgeslagen bij de Pa. Udo, de erwten worden onder de winkeliers gedistribueerd.

19 Febr.

Buitengewoon veel V1's Er werden er ongeveer 90 geteld. Verschillende kwamen met afgeslagen motor over het dorp zweven (deze laatsten noemt men hier "geluidlozen") en velen kon men in de omgeving horen vallen.

23 Febr.

's Avonds hevig artillerievuur. Explosie's te zien in richting Tiel.

24 Febr.

's Morgens grote brand in Tiel waargenomen. Rookwolken drijven totover Heerewaarden. Hevig artillerievuur in de richting van Heesselt en Opijnen

25 Febr.

's Nachts veel V1's. Verscheidenen horen vallen. Binnenlandse Strijdkrachten weer gist en meel gebracht. Thans mogen de wagens uit Dreumel slechts komen tot Koos Zwemstra (scheiding tussen Dreumel en H'waarden), alwaar één en ander wordt overgeladen.

Deze keer zag het er wel eenigszins critiek uit met het brood; het meel was op en volgens geruchten zou er geen ander mogen gebracht worden.

27 Febr.

's Morgens zwaar artillerievuur op de Sluis en het Fort 's Middags granaten vanuit Varik. De meesten vielen over de Maas, doch één granaat viel in de omgeving van de straat naar Rossum, een tweede sloeg op de Veluwe een hoek van het huis van Gerrit van Hoften en een derde granaat viel in de omgeving van het huis van Wed. v. Hoften (Veluwe). Hier was al enige glas schade. Duitse patrouille 's avonds om ongeveer elf uur in het dorp. Zie bijlage.

1 9 4 5

23

28 Febr.

's Morgens wederom hevig artillerievuur van over de Maas op het Fort en over de Waal. Over de Maas zijn weer nieuwe Poolse afdelingen gekomen, en daar deze knapen veel van schieten schijnen te houden, zullen we de komende dagen weergenoeg lawaai te horen krijgen.

1 Maart

Twee Engelse vliegtuigen beschieten vermoedelijk schokkers in de Maas. Geen getroffen.
Zie bijlage.

2 Maart

Café van H.Voet te Dreumel in brand geschoten van over de Waal.

3 Maart

V1 tegen de grond gevlogen op de Veluwe om ongeveer vijf uur des middags.

Het huis van Chris van Hoften werd bijna geheel vernield. Ook het huis van Wed. H.v. Alphen had veel heleden. Verder waren van alle huizen op de Veluwe de ramen en deuren er uit en voor het grootste gedeelte de pannen van de daken. Verschillende gewonden door glasscherven, echter gelukkig geen blijvende letsels. Dr. Warnier en de leden der E.H.B.O. hadden druk werk.

In de vleugels van het monster was een rol pamfletten in de Engelsche taal in gestopt. Een staaltje van Moffen humor. Rook te zien achter Tiel. Brand in Ophemert.

4 Maart

Hevig geschut. Omgeving Ophemert explosies de plaats van afschietsing onbekend.

5 Maart

Vanaf twee uur 's nachts ongeveer vijftig V1's in series van 6 á 7 stuks.

7 Maart.

Geen V1's.

Vandaag ook gisteren mochten verschillende mensen welke in de Septemberdagen naar Alphen evacueerden, enige uren naar Heerwaarden komen. Zelf kwamen twee gezinnen weer voorgoed terug n.l. P.Schalk ende groenteboer Ries van Alphen. Deze soepheid was te danken aan het feit dat in Dreumel en Alphen weer Engelse bezetting is gekomen. Met de Canadezen welke daar eerst waren, was niet veel te bereiken.

Keulen gevallen.

10 Maart

Een V1 tegen de grond gevlogen op een krib aan de Waal ter hoogte van "de Nek", omstreeks twee uur des middags. Op de nek was vrij wat schade aan glas en pannen.

11 Maart

Sinds 's morgens 7 uur geen V1's meer.

SMiddgas dansen in café G.Lam bij de muziek van een gramfoon. Deze bleek over het algemeen wat erg zacht te zijn, dus namen later een paar jongelui door middel van zang en mondharmonica het muzikale gedeelte over. De dansvloer was best, doch gezien bijna alle ramen met planken waren dichtgespijkerd, liet het licht wel iets te wensen over.

De stemming was evenwel uitstekend alleen mocht er niet te hard worden gezongen, aangezien het gevaar niet denkbeeldig was, dat de moffen in Varik de pret wel eens zouden kunnen horen (en door middel van een paar granaten zouden kunnen bederven!)

Ook de consumptie ging best. Er was zelfs nog keus uit gewekte kersen op sap en een soort likeur, welke door de caféhouders zelf wordt bereid met behulp van wat suiker en essence. Reeds vorige week heeft een soortgelijke gelegenheid plaats gevonden in de cafés van Vermeulen en Sepers.

12 Maart

Aangezien de kolen op Bato's Erf thans op zijn en men geen toestemming kan krijgen om de kolen te halen, welke nog op de sleepbooten aan den Hoogewaard aanwezig zijn. (per gezin plm. 1 mud) is de commissie er toe over gegaan hout te verstrekken. Hiertoe hebben allen welke in aanmerking komen voor brandstog (zeer weinigen komen hiervoor momenteel nog niet in aanmerking) een vergunning gekregen om bomen te rooien, welke voor dit doel van nummers zijn voorzien. De bomen zijn het eigendom van de Gemeente zowel als van particulieren en werden door de Commissie gevorderd. Groter bomen moeten worden gedeeld door 2 of 3 personen. Het rooien is voor rekening en risico van de betreffenden. Reeds Zaterdag is hiermede een begin gemaakt, doch vandaag trok zowat het halve dorp er op uit, gewapend met bijlen, schoppen en vervoermiddelen.

Deze bedrijvigheid trok echter in Varik zeker de aandacht want in de buurt van de Voorne vielen een paar lichte granaten waardoor Gerrit van Alphen nog een onbeduidend splintertje in het gelaat kreeg.

Evenwel had nog een ernstiger ongeluk plaats kunnen hebben door een boom welke de verkeerde kant uitviel. Door de vallende takken en het zwiepende touw werden enige personen getroffen, van welke Jan Rooijens en Wim de Croes zelfs bezwijmd geraakten en Gé Spoon nog een zeer lichte hersenschudding opliep. Nadat geneeskundige hulp was verleend bleek het echter zeer mee te vallen, niemand had ernstig letsel bekomen.

Wederom konden op de nieuwe bannen verschillende artikelen worden verkregen n.l. per persoon 1 pind suiker, 1 ons rundvet, $\frac{1}{2}$ ons "echte koffie" $\frac{1}{2}$ pind haverhout, 1 ons zout, $\frac{1}{2}$ ons bloem en $\frac{1}{2}$ pind peulvruchten. Men ziet hieruit dat het er met de voedselvoorziening onderdehand aardig goed begint uit te zien. Daar het broodrantsoen in de afgelopen 2 maanden reeds twee maal verhoogd is, kammen daar op het oogenblik ook best mee toekomen.

Met de melk begint het er over het algemeen ook wat beter uit te zien, hoewel dit er toch nog wel anders uit kon zien. Er zijn altijd nog a-sociale boeren welke liever karnen en de boter verkopen voor f.15.- per pond (Dit is zelfs nog een schappelijke prijs).

Eieren beginnen er ook wel wat meer te komen en de prijzen zijn dalende. Momenteel variëren zij nog van 35 ct. tot 20 ct. per stuk, dis dat begint al een beetje op redelijkheid te gelijken. Jammer is evenwel dat deze week het vlees rantsoen is verminderd en gebracht van 250 gr. op 125 gr. per pers. per week. Toch ziet men uit bovenstaande dat de toestand hier heel wat gunstiger is dan in het nog bezette gebied. De kranten van de vorige week maakten er melding van dat in Rotterdam dagelijks veel mensen, welke voor de winkel in de rij staan door honger en uitputting dood neervallen.

1 9 4 5

Gedurende de koudeperiode werden in den Haag door de burgers de asphaltstraten opgebroken, om de daaronder liggende sintels in de kachel te kunnen stoken. Bij het horen van zulks berichten gaar hier een golf van medelijden en verontwaardiging door de mensen en een ieder hoopt vurig dat aan dit lijden spoedig een einde zal worden gemaakt.

In de loop van de middag werden vanaf Maren granaten afgevuurd in de richting van Ophemert, welke aldaar reeds in de lucht ontploften. Vanocht werd hevig geschut gehoord en brand wargenomen. te Tiel.

5 Maart.

Deze datum was het de tachtigste dag van de V., gerekend vanaf de Zaterdag waarop men ze hier voor het eerst duidelijk kon waarnemen.

80 dagen heeft men thans gebeefd in voortdurende vrees voor dit monster. 80 dagen is ook Londen gebukt gegaan onder het geweld dezer beschavingsuiting der 20ste eeuw, eer ~~XXXXXXXX~~ dat men de startbanen in Normadië in handen had en een zucht van verlichting zal hebben geweld uit de harten de Londenaren. Doch Londen ging wel gebukt maar werd niet gebroken en ook ons dorp noch ons land zal gebroken worden, hoewel ook wij een zucht van verlichting zouden slaken als we wisten dat het de laatste dag der V. §. was. Want hoewel hier natuurlijk lang niet zooveel V. §.'s zijn gevallen als in Londen, moet men er toch rekening mee houden dat de oppervlakte van ons dorp oneindig veel kleiner is dan die van Londen en aangezien van deze oppervlakte nog maar een klein gedeelte is bewoond, vallen hier percentsgewijze natuurlijk veel minder slachtoffers dan in een groote stad. Individueel heeft echter ieder een kans getroffen te worden en de vrees zal hier dan ook wel niet veel minder zijn, dan destijds in Londen. Tot dusverre heeft ond dorp het er nog zonder slachtoffers afgebracht, doch als de tolerantie nog lang zal duren, zullen wij ook menselijkerwijze gesproken nog wel onze tol moeten betalen.

14 Maart Woensdag.

Sinds Zondagmorgen om 7 uur zijn er geen V. §.'s meer geweest. Dit feit gevoegd bij het mooie weer, maakt dat wij ons deze dagen in een paradijs kunnen wanen. Ook werd er over het algemeen weinig geschoten. Jammerdat het wel niet zo zal blijven, want "hij" zal met zijn V.1.'s zeker nog wel niet zijn uitverkocht.

16 Maart

Na 5 dagen rust, om 5 uur vanmorgen weer de eerste V.1. Deze dag passerden er ongeveer 15. Volgens geruchten zou de rust te danken zijn geweest aan het feit dat de Royal Air Force de opslagplaatsen heeft gebombardeerd.

17 Maart

s' Morgens weer enkele V.1's.

18 Maart

Geen V.1's.

19 Maart

5 of 6 V.1.'s.

Naar men zegt zouden 's avonds om ongeveer 10 uur nog zes Duitsers in het dorp zijn geweest. Met zekerheid weet men dit echter niet. Enige granaten van over de Waal in de buurt van de boomrooiers gevallen (omgeving huis v. Verseveld) Geen ongelukken.

1945

20 Maart

Geen V.1's. Bonnen inleveren voor haring. Ophemert in brand geschoten, met granaten vanaf Dreumel. Hevige rookwolken.

21 Maart

's Morgens 3 V.1's. Granaten van over de Maas fluiten over het dorp en vallen op grote afstand over de Waal. Wederom brand in Ophemert hoewel van geringeren omvang. Volgens de krant heeft Churchill op een vergadering gezegd dat volgens hem de oorlog in Europa begin zomer of eerder zal zijn afgelopen, gezien de toestand in Duitsland. Hoopvol!

17 Maart Publicaties.

Met ingang van heden wordt het verbod dat personen beneden de 18 jaar zich na 6 uur niet in de openlucht mogen bevinden, opgeheven. (De jeugd heeft zich echter weinig aan bedoeld verbod gestoord).

In verband met de tamelijk vaak voorkomende houtdiefstal- len van de laatste tijd, zijn met ingang van heden als hulppolitie aangesteld W.Croes en F.Brinkman,

Enige voor- en nadelen van Niemandland.

Om een enigszins beter in zicht te krijgen van de algemene toestand zullen wij de voor- en nadelen nog eens opsommen welke het niet bezetten van ons dorp met zich meebrengt. Ala voordeel, dat misschien alle nadelen wel in de schaduw stelt kan worden genoemd, dat ons dorp niet door den vijand als doelwit wordt gebruikt van zijn geschut. Een voordeeltje mag ook wel genoemd worden dat onze wegen allen nog in goeden staat zijn gebleven, terwijl zij in Alphen en Dreumel in ware modderpeolen zijn herschapen tenge- veldge van het vele verkeer v.n. tanks. Verder trekt men zich hier van het verbod om na 8 uur op straat te zijn (zowel van Engelse zijde als van Duitse zijde) nu de dagen langer worden, weinig meer aan. Men blijft maar buiten totdat het duister begint te worden. Vooral met mooi weer is dit wel aangenaam. Nadelen zijn evenwel dat wij geen directe bescherming ge- nieten tegen de Moffen. Wanneer zij het eens in hun hoofd mochten halen, enkele personen mee te nemen, dan zou even- tuele hulp bijna zeker te laat komen. Dit is ook een factor van groot belang. Verder begint onze gevangenschap ook erg te vervelen en vooral de jongeren zouden gaarne aan den slag gaan en actief medewerken aan de goede zaak. Enkel en enkele hebben dan ook reeds geprobeerd in het bevrijde ge- bied te werk te worden gesteld, doch alle aanvragen voor doortocht worden door de Mil. autoriteiten afgewezen. Zelfs aanvragen voor plaatsing bij Militaire onderdelen werden niet geaccepteerd. Een een ander is waarschijnlijk wegens het gevaar voor spionage. Echter heeft dezer dagen de Fam. Denen, waarvan het gezins- hoofd in Lith was, toestemming gekregen, zich naar Alphen te begeven. (Bij de evacuatie van de Schans in de Septemberdagen mochten ~~Denen, Koers en Zandbergen voor de Duitsers in hun huizen blijven. Later zijn ze naar Rossum gegaan, vanwaar de eerste twee naar Lith zijn gevlucht. Zandbergen, wiens vrouw eerst in Alphen was geevacueerd en zich reeds spoedig per fiets~~

L. de G.

naar Rossum had begeven, is in Rossum gebleven). Ook het vervoer van meel en andere levensmiddelen van Dreumel naar U'waarden begint moeilijker te gaan. Wegens het beschietsen van over de Waal en ook wegens het steeds strenger worden der Eng. maatregelen, is het al enige keren door de weilanden genaamd "de Hel" vervoerd, een dezer dagen hebben een aantal vissers het zelfs met 5 roeiboten over de Maas gehaald vanaf de Alphensche wetering. Tot dit punt worden de levensmiddelen dan met wagens vanuit Alphen gebracht. Daar deze onderneming voor de eerste keer zeer goed is geslaagd, is metn voornemens het voortaan op dezelfde manier te blijven doen. Vanzelfsprekend moeten hierbe van te voren alle Engelse posten in Alphen en Lith, welke aan de Maaszijde dienst doen, worden gewaarschuwd.

Engelse cigarettten krijgt men hier ook nog niet veel. Op de bon wordt nog steeds Consi verstrekt en ook deze worden nog slechts zeer weinig aangevoerd. Verschillende zien echter wel kans zo nu en dan uit Alphen of Lith wat op de kop te tikken. Dezer dagen kwam zelfs een Pool met Eng. cigarettten door het dorp venten. Hij verkocht ze voor 2.5.- de 20 st. dus dat was niet mals. (De officiële zwarthandelprijs loopt zo ongeveer tegen de f.3.-) De Pool moest echter voor zijn uitzet zorgen, aangezn hij ging trouwen met een meúsjje uit Breda en probeerde dus op deze wijze aan het noodige geld te komen, wat hem ook tamelijk goed gelukte. Daar het den soldaten verboden is cigarettten te verkoopen, wa Niemandslan dnatuurlijk een bij uitstek geschikt terrein voor hem.

Verder kunnen nog als nadelen worden genoemd; geen electrisch licht, geen radio en niet regelmatig kranten. De ingeleverde radio's zijn hier evenwel gelukkig nog in de school opgeslagen en zullen naar alle waarschijnlijkheid dus wel voor ons behouden zijn.

22 Maart

's Morgens en 's avonds enige V.1's. Hevig granaatvuur vanaf Maren in de omgeving van het Fort en naar plaats en over de Waal.

23 Maart

Een wandeling door Niemandslan d.

Kom geachte lezer, laten we met dit ideale voorjaarsweer eens een wandeling gaan maken door Niemandslan d. Wij zullen onze camera mee nemen en trachten enige bijzonderheden in beeld te brengen, met welke foto's wij dan te zijner tijd ons gedenkchrift zullen kunnen illustreren. Wij vangen onze wandeling aan in de kom van het dorp. De torenklok wijst 2 uur, wij hebben dus de gehele middag nog voor ons. Het dorp ziet er in zijn geheel nog goed uit. Van de sporen der twee bombardementen van December is niet zo veel meer te zien, alleen de pastorie en de kerk zien er nog wel wat opvallend gehavend uit. Van deze beide gebouwen zullen we even een opname maken. Het benedeneinde van het dorp mist grotendeels zijn ruiten, als gevolg van de V 1 van Oudejaarsdag. Deze planken ramen zullen we ook vereeuwigen.

Thans gaan we de uiterwaard in aan de Maas. Hierligt nog de romp van laatstgenoemde V1. We hebben hier een goed gezicht op de stukgeschoten kerk van Maren en we zullen niettegenstaande het ongunstige tegenlicht, trachten hiervan een foto te maken. Psst, daar suist een kogel langs onze oren. Onze Engelse (of Poolse)vrienden van over de Maas hebben ons zeker in de gaten gekregen en vinden ons waarschijnlijk wel wat te brutaal om zo dicht in de buurt van hun linie te komen.

We zullen dus maar maken dat we hier weg komen en we lopen thans langs het Kerkhof, waar er na het boomen rooien vrij kaal begint uit te zien, via de Huissedijk straat naar de steenfabriek "De Voorne". Hier lagen enige grote schuilkelders uitgegraven in de grond, waar de hier wonende mensen 's nachts in slapen als beveiliging tegen de V.1's. Van hieruit heeft men een mooi gezicht op Lith, waar we juist vier Engelse tanks over de dijk zien rijden.

We wandelen verder en komen uit op de Veluwe. Hier is het nog een ravage van de V.1 van 3 Maart. Van de bomtrechter met het naast bijzijnde huis maken we een photo. Dan gaan we naar de dijk bij de steenfabriek "Bato's Erf". Deze is op last van de Engelsen ontruimd. Enige dagen geleden heb ik daar juist achter de fabriek aan het water nog een dode Duitser zien liggen. Ja, inderdaad erg, dat het er maar een is....

Hier zijn we ongeveer 6 á 700 M. van de Engelse linie en hebben een goed gezicht op Dreumel met zijn stukgeschoten kerk. We zullen het er maar op wagen hiervan een foto te maken, hoewel dit wel een beetje riskant is, daar de Tommies ons wel eens voor spionnen zouden kunnen aanzien.

In deze omgeving liggen veel trechters van lichte granaten. Thans wandelen we via "de Kop" naar "de Nek". We kijken hier recht op Varik en Ophemert. Vooral deze laatste plaats moet wel ontzettend hebben geleden door de granaten. Bijna dagelijks beukt het Engelse artillerievuur hier op los.

Rikketik, een Duitse mitrailleur laat zich horen; we gaan maar gauw beneden langs de Staartsen dijk naar "Den Ouden Oven". Alle huizen zijn hier onbewoond, wegens het schieten van de overzijde der Waal. Langs de afgebrande huizen van v. Meurs en v. Hoften, arriveren we weer aan de dijk, aan welks benedenzijde we onze wandeling voortzetten. Bij "de Molen" is ook alles op last van de Engelsen ontruimd. Aan het einde van de Variksestraat gaan we boven aan de dijk een poosje in het gras zitten. Een Gold Flake? ~~Wat~~ Wat moet ik nu zeggen. Pleas of Here you are? Zo gauw we een Engelsman zien, zullen we het hem vragen. Er wordt momenteel hier ijverig Engels geleerd. Ds. Metz en het Hoofd der School, den Hr. v. Lochem hebben het druk met lesgeven. Vooral bij de jongedames is veel animo. Deze hopen nog steeds op een bezetting door jonge levenslustige Tommies!

We zijn hier juist tegenover de Katholieke kerk van Varik welke ook zwaar is beschadigd.

In de uiterwaarden juist ~~tegenover~~ over de dijk liggen veel cadavers van paarden en koeien, welke nog steeds niet kunnen worden opgeruimd.

De Waal schittert in de zonneschijn, doch waar vroeger schepen waren te zien zo ver het oog reikte, is thans alles doods en verlaten. Ook op de dijk aan de overzijde is nimmer een levend wezen te ontdekken.

/ge

Het is een prachtige voorjaarsdag, er wordt weinig/schoten en men kan zich op dit oogenblik bijna niet voorstellen dat men hier midden in het oorlogsgebied zit. Onze gedachten gaan uit naar onze landgenoten die wonen aan gene zijde der rivier en welke thans nog zuchten onder het juk der slavernij opgelegd door de Duitse tyrannie. Seker, ook wij leven hier nog lang niet in een paradijs, doch we voelen ons toch tamelijk vrij. De angst en de dwang behoren hier reeds lang tot het verleden, doch we blijven op ons hoede. We zijn ons er meer goed van bewust, dat onze beyridding niet volkomen kan zijn, zo ook niet Noord-Nederland aan de klauwen der Hunnen is ontruikt.

Dit geldt trouwens evenzeer voor die plaatsen welke de rand van het Engelse frontgebied vormen. De berichten worden evenwel steeds gunstiger en men begint de hoop te koesteren dat het einde in zicht is.

Doch laten we opstaan en verder langs de dijk wandelen. Hier en daar zijn nog granaattrechters. We komen aan de Stoep naar Rossum, ook wel drieengel genaamd. Hier is het eindpunt van onze wandeling, verder kunnen we ons in geen geval wagen. Ten eerste is men op last der Engelsen verplicht 900 m. van de steenfabriek "De Hoogewaard" te blijven (en hier zijn we er zelfs nog slechts 400 m. vandaan). En tentweede, vormt de Schans met het fort de meest vooruitgeschoven post van de Duitse linie. Vanaf het fort zal men ons hier reeds zeer goed kunnen waarnemen. Een paar honderd meter achter het fort en de Sluis, zien we Rossum liggen, waar de Duitsers nog hun eigenlijke kwartier hebben opgeslagen. Het is toch eigenlijk wonderlijk dat men met deze plaats en ook met de plaatsen juist over de Waal, welke allen toch ondanks slechts enige honderden meters van ons dorp zijn verwijderd, sinds reeds een half jaar geen enkel contact meer heeft, en we hiervan absoluut dan ook niets weten. We weten niet eens af of de burgers momenteel nog in deze plaatsen wonen, of zijn geëvacueerd naar elders.

Het enige wat we er van weten hoorden we deze winter van vluchtelingen, of lezen we in de kranten, en meestal is dit niet veel goeds.

Enfin geachte lezer onze wandeling is ten einde en we gaan weer terug naar de bewoonde wereld. Ik hoop dat U door onze tocht enigszins een indruk heeft gekregen van

Heerewaarden- Niemandslaan

(onze film zullen we a.s. Vrijdag met de "ondergrondsen" mee naar Oss geven. Over een week of drie brengen deze de fot's dan wel mee terug. Natuurlijk krijgt U van elk ook een afdrukje!)

22 Maart

Wederom verschillende levensmiddelen verkrijgbaar op de nieuwe bonnen o.a. bloem en Engelse biscuits, bouillon-blokjes, stijffel, suiker, margarine. Het vleesrantsoen weer op 250, gr. per week gebracht. Het brood rantsoen weer met 4 ons p.pers per week verhoogd. Dit bedraagt thans 28 ons per week, vele gezinnen houden hier reeds van over. (het laagste rantsoen is hier 18 ons per week geweest).

23 Maart

's Morgens een V 1 rokend over het dorp gekomen. Gevallen in de omgeving drieengel of Meesterswaard.
's Middags verscheidene zware granaten vanaf over de Waal in de omgeving van de Voorne; waarschijnlijk weer bedoeld op boomrooiers. Janus Verkerk door een splinter licht gewond aan de arm. Maren geëvacueerd. Geruchten dat de geallieerden bij Arnhem over de Rijn zijn.

24 Maart

's Morgens enige V.1's
's Middags enige zware granaten van over de Waal, vallen in het vrije veld in de omgeving van de Voorne en één op den Ouden Oven.

25 Maart.

's Morgens om plm. 5 uur komen 3 Duitschers vanuit Rossum langs de Waalkant naar de Neken nemen twee personen mee n.l. Gerrit Benen en Frits Vink.

De laatste kon evenwel na een half uur wachten bij de Molen, weer naar zijn huis terugkeren. Benen (leeftijd plm. 25 jaar) werd meeegenomen naar Rossum. Drie V.1's gevallen in de maaste omgeving van het dârp. n.l. 2 over de Maas en één over de Waal.

26 Maart

's Middags verscheidene granaten van over de Maas in de omgeving van de Peerakker en de Meesterswaard. Verschillende landarbeiders welke hier aan het werk waren, moesten hals over kop vluchten. Een koe van G.Groenendaal werd gedood.

s'Avonds vrij grote brand waargenomen in de richting van Zonnewijzen.

27 Maart

's Middags weer enige granaten van over de Maas op dezelfde plaats als gisteren.

Afgelopen nacht veel V.1's verschillende in de omgeving gevallen.

28 Maart

's Morgens kort doch hevig artillerieduel van verschillende zijden.

's Nachts weer V.1's Een opmerkelijk geval was, dat 's morgens duidelijk een V 1 werd waargenomen, welke juist de tegenovergestelde richting vloog en wel van Heesselt naar Ophemert. Ter hoogte van laatstgenoemde plaats sloeg de motor af, waarna enkele minuten de ontploffing nog hogerop werd gehoord. Omstreeks 12 uur bombarderen en beschieten 4 vliegtuigen doelen en de richting van de Rossumse steenfabriek en Kerk-Driel. Hevige rookwolken waren zichtbaar.

29 Maart

's Morgens V 1 gevallen op "de Bergen". Was geluidloos aan komen drijven.

Oorlogsberichten zeer optimistisch. Algemeen denkt men dat Nederland wel binnen een dag of veertien zal zijn bevrijd. Reeds enige dagen n.l. is in den Achterhoek een nieuw offensief aan den gang.

30 Maart

's Nachtsweinig V 1's meest ver over de Maas. Sedert langen tijd voor het eerst weer jam vetstrekt en wel 1 pind per pers. Verder ook margarine, vet en Eng. lucifers. Ondergronden van over de Maas brengen bij de Jong (winkelier) een kist met tuinzaden.

Bezetz gebied.

De kranten van de vorige week vermeldden verschrikkelijke bijzonderheden over de toestand in Noord-Nederland. Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht worden de hongerprovincies genoemd!

In den Haag sterven per dag gem. 25 mensen van honger. Zuigelingensterfte in A'dam bedraagt in sommige wijken 8 op de 10 kinderen; in gunstiger wijken toch nog 6 op de 10 kinderen.

Broodratsoen bedraagt 8 ons perweek. Aardappelen 1 kg. per week. Alles indien voorradig.

In de grote steden zijn geen doodkisten meer voorradig. De doden worden in papieren zakken in tuinen begraven.

31 Maart

Geen V 1's (Sinds deze dag geen V 1 's meer)

1 9 4 5

2 April

's Nachts zwaar geschut richting Heusden. 's Avonds hevig geschut op Ophemert. Men zag de granaten ontploffen, waarna zich een geweldig rook verspreidde. Het geleek wel of Ophemert onder een rookgordijn schuil ging. Mitrailleurvuur van over de Maas.

3 April

Johanna Brinkman per brancard de Maas overgebracht, wegens blinde darmontsteking. Weggebracht door Mevr. Warnier (met Rode Kruisvlag en de baby van de patient). Dr. Warnier Ties Udo en Huib Sepers. Het is wel een geluk dat men van hieruit nog naar een ziekenhuis kan worden vervoerd, doch het is jammer dat de patienten na hun herstel niet meer naar hier mogen terugkeren. Wederom een vluchteling van uit Rossum aangekomen. Het was oorspronkelijk een Hagenaar en was ontsnapt uit het concentratiekamp te Amersfoort. Volgens hem woonden in Rossum nog enige mensen. *burgers* Teunis van Vladden toestemming gekregen naar Dreumel te vertrekken, waarschijnlijk met het doel zijn beroep als monteur wederom uit te oefenen.

4 April

's Morgens 6 Ned. SS.ers in de omgeving van de Kop en de Nek. Enige personen werden door hen aangehouden en ondervraagd. Het bleek dat zij 's nachts slaags waren geweest met de Tommies en hierbij twee doden en één gewonde hadden moeten laten, welke laatste was krijgsgevangen genomen. Later op den dag werd één der doden gevonden aan de Kopse rijweg, waarna deze met een baar naar het Kerkhof werd vervoerd. Ongeveer kwart voor tien schijnen de surrogaat Moffen, langs de Waal in de richting van het fort te zijn gegaan. Toch had men de indruk dat ze afkomstig waren uit Ophemert. Zie bijlage.

5 April

Duitsers begraven.

Op de Veluwe 6 granaten gevallen van over de Waal.

6 April

Nieuwe Belische afdelingen in Dreumel gekomen, Naar men zegt waren ze van plan Heerewaarden te beschieten; dit kon echter nog tijds verhinderd worden. Daarna hebben ze waarschijnlijk hun gemoed gekoeld door op Ophemert zeker meer dan honderd granaten te schieten. Volgens geruchten was de vluchteling van 3 April een spion doch werd in Dreumel spoedig ontmaskerd. Reeds enige weken geleden moet ook een spion de Maas over gekomen zijn. Hij heeft enige uren in het dorp vertoefd, doch is later op den dag in de richting Rossum verdwenen.

Zutphen, Winterswijk en Enschede gevallen.

Duitsers bieden hevige tegenstand aan het Twente-Rijnkanaal Wiener-Neustadt gevallen. Osnabruck gevallen. Hoewel de ~~waarschijnlijk~~ geallieerden ook in holland overal terrein winnen, wordt het toch wel duidelijk dat het nog wel niet zo spoedig zal zijn afgelopen als men oorspronkelijk had gedacht.

7 April

Zie bijlage.

1945

8 April

Hevig wederzijds artillerievuur op Ophemert en richting Alphen. Brand in de richting Zonnwijken.
's Avonds een kleine patrouille Belgen in het dorp.

9 April

Grote patrouille infanterie bestaande uit plm. 40 Belgen en tevens 2 Jeeps langs de dijk en in het dorp en tot zeer nabij het fort geweest. Na enig heen en weer schieten weer naar Dreumel vertrokken. Granaten van over de Waal in de omgeving van het fort. Schijnbaar hadden ze dus ook daar de patrouille opgemerkt. De Belgen vertelden (velen spraken Vlaams) dat parachutisten waarsneergelaten aan de zeezijde (waarschijnlijk Zuiderzee) waardoor in Nederland ca. 100.000 Duitsers waren ingesloten. 's Avonds 15 granaten op de Veluwe vanaf Dreumel. *Gen schade*

11 April

's Middags wandelen twee Moffen doodkalm het dorp binnen tot grote ontsteltenis van de bevolking. Ze zagen er zeer sjofel uit, een was zelfs op klompen. Ze spraken Hollands (achteraf bleek één van hen een zekere de Haas uit Echteld te zijn terwijl de andere afkomstig was uit Drenthe. Zie bijlage.

Daar het gerucht ging dat er nog een 30 in aantocht waren, zochten verscheidene hun toevlucht op de Voorne, om als het nodig was direct door de weilanden naar Dreumel te gaan ~~kijkkijkkijkkijkkijkkijk~~ Nadat de Moffen evenwel even aan de Maas waren gaan kijken en het dorp een keer hadden doorgelopen wandelden ze weer terug in de richting van Rossum. Spelende kinderen welke wegvluchten, voegden ze toe: "Blijf maar rustig spelen je hoeft niet bang te zijn". Veel mensen waagden zich echter niet op straat, uitgezonderd een paar vrouwen en oude mannen. Een klein uurtje hierna kwamen een grote patrouille Belgen ongeveer 40 man, langs de dijk, doch van de Moffen was geen spoor meer te ontdekken. De Belgen gingen via het dorp weer naar huis. Natuurlijk liep thans het gehele dorp weer uit. Kinderen lipen hen na met appels en kannen water en kregen hiervoor cigarettens in ruil. 's Middags grote brand in Ophemert en Zonnwijken en op twee plaatsen in de richting Dreumel.

's Avonds Fam. v.d. Heyden (evacué's uit Zalt-Bommel) gehaald door ondergrondsen en de Maas overgebracht. (verdacht als sympathiseerend Duits).

12 April

Wederom verrasten ons vanmorgen de Moffen met een bezoek Ditmaal waren zij met hun drieën, na enige stegen een eindje ingelopen te zijn, gingen zij naar den Burgemeester alwaar zij inlichtingen kwamen inwinnen over hun kameraden of, welke hier vorige week werd begraven.

Juist waren twee Belgen op de Voorne. Hoewel deze wel even bij het Kerkhof op den uitkijk hebben gelegen durfden zij het toch schijnbaar met z'n tweeën niet aan en gingen terug om hulp te halen. Zij kwamen echter hun kameraden uit Dreumel al tegen en trokken er nu met een man of tien op af De Moffen waren inmiddels echter het dorp reeds weer uit gewandeld en waren thans aan de dijk, waar zij schijnbaar seinen gaven naar Varik. Toen de Belgen evenwel door sloten aankwamen sluipen, gingen zij de dijk over naar de rivier en vandaar naar richting het fort.

De Belgen konden hen nog slechts naderen tot op ca. 400 m. en losten nog verscheidene schoten op hen, waardoor waarschijnlijk nog 1 mof in de voet werd getroffen. De achterstand was evenwel te groot en "onze beschermers" zagen wederom kans te ontkomen.

De Belgen moesten weer onverrichterzake naar huis terugkeren, doch werden weer zo veel mogelijk met appels getroost

11 April

Twee Mofen klopten vannacht aan bij Mar. Rooyens op "de Nek", en wilden deze medenemen. Later zagen zij hier echter weer vanaf.

De gezinnen Rooyens en Benen zijn evenwel de volgende dag naar Dreumel vertrokken.

12 April

Vannacht klopten twee Mofen aan ~~de~~ bij de Fam. Lem aan Huissen dijk. Zij vroegen naar hun zoon en naar Anton Benen, welke tot dusver aldaar hadden geslapen. Toen hen door vrouw Lem werd verzekerd, dat beiden naar Dreumel waren, vertrokken zij weer. Uit hun praten kon men evenwel opmaken dat zij goed waren ingelicht.

13 April

Wederom klopten vannacht twee Mofen aan bij Jacob Visser en wilden deze meenemen. Na lang argumenteren vertrokken wij echter weer. Wederom kon men echter opmerken dat zij goed waren ingelicht. Zij vertelden ook dat ze opdracht hadden, of een Tommie, of een burger mee te brengen. Vanaf half acht van morgen lagen er vijf Duitsers met machinegeweren tegen de dijk in de omgeving van de Molen (bij den Ketenbult) Hier bleven zij den gehele dag liggen, wat grote ontsteltenis verwekte. H.v. Meurs welke over de dijk liep, werd door hen aangehouden en moest een potje met tulpen op het graf van hun kameraad brengen.

's Middags kwamen twee leden der Binnenlandse strijdkrachten uit Dreumel, waarschijnlijk om inlichtingen op te doen in het dorp. Toen halverwege achter de Maaskade waren tussen "de Huis" en het dorp, kregen de Mofen hen in de gaten en begonnen hevig te schieten. Door hun kogels werd evenwel de 30 jarige Jc. v. Arkel, welke aan het boomrooien was op de Singel, getroffen en was onmiddellijk dood. Dr. Warnier met zijn vrouw en Toes Udo waren direct per plaatse (onder dekking van een Rode Kruisvlag), doch geneeskundige hulp mocht niet meer baten. Van Arkel was een zwager van Teunis Schreuders welke reeds in October van het vorig jaar dodelijk werd getroffen. Het gebeurde maakte diepe indruk op de bewoners. Het slachtoffer laat een vrouw en één kind achter. De Mofen bleven nog liggen tot s'avonds half negen, waarna zij, na enige lichtkogels te hebben afgeschoten, vertrokken of liever gezegd, niet meer werden gezien. Het is n.l. lang niet onzeker dat ze zich nog zouden schuil houden in leegstaande huizen. Naar alle waarschijnlijkheid zijn er nog wel meer Mofen geweest als deze vijf, want ook bij Bato's Erf heeft men er nog vier gezien.

De stemming in het dorp was zeer opgewonden en kan het best vergeleken worden met 30 Sept. van het vorige jaar. Verscheidene jongelui gingen nog deze dag naar Alphen en velen namen zich voor de volgende dag te gaan.

Het Duitse Weermachtsbericht zal over deze dag wel gemeld hebben: Heerewaarden naar harden strijd heroverd.

Zie bijlage.

1 9 4 5

14 April

Vanaacht werd de ongeveer 57-jarige Goose Udo door de wonende aan "de Huis" door de Moffen meegenomen. Dit verwekte wederom grote ontsteltenis en verscheidenen vluchtten weer naar Dreumel en Alphen. In totaal zijn dezer dagen ongeveer 70 manesn uit Heerwaarden geevacu-eerd.

Bijna alle mensen welke meer buitenaf wonen, slapen thans in het dorp. Sinds 30 Maart zijn er thans geen V.1's m-er geweest. Een ieder die de voorgaande bladzijden heeft gelezen zal het duidelijk zijn wat een opluchting ~~dit~~ moet hebben gebracht niet alleen in ons dorp, doch in alle plaatsn welke in de route's hebben gelegen. Na 105 dagen, zegge Een honderd en vijf dagen, zal er dus een einde aan deze marteling zijn gekomen.

Verschillende mensen slapen zelfs al niet meer in de kelders. Dit op zich zelf is al een hele verbetering, aanzien het met het warmere weer in de meeste kelders niet erg aangenaam meer is.

Het is thans wel duidelijk dat de V.1's v.n. uit de Achterhoek zijn gekomen, want onmiddellijk na het doorstoen van het Geallieerd offensief aldaar, zijn zij opgehouden.

We hopen vurig dat het zo zal blijven.

Jammer is het evenwel dat we nu weer zoveel last van de Moffen hebben gekregen. Het schijnt tenminste of een periode van langdurige rust ons dorp niet gegund is.

16 April

Deze nacht wederom Duitsers in het dorp geweest. Zij klopten weer op, verschillende plaatsn aan, doch de meesten hielden zich, of zij niets hoorden. Alleen Ds. Metz, opende de deur en hier vroegen zij het een en ander. Eén der beide Moffen wilde nog het huis doorzoeken of er soms Tommies verborgen zaten, doch de andere vond dit niet nodig. De "Heren" lieten nog een wandelstok achter.

De steenfabriek "de Hoogewaard" wordt bijna dagelijks door de Engelsn vanaf de overzijde der Maas beschoten. Ook brandde het deze week weer op de fabriek.

19 April

"De Veluwe" door de Belgen vanuit Dreumel hevig beschoten. Honderden granaten en mitrailleurkogels vallen op en om de hier verspreid staande huizen. De woninger van zArie Schreuders en Bart v. Alphen gingen in vlammen op. Zo goed als niets kon gered worden. Tevens brandde de schuur van Koos Zwemstra af, waarbij nog konijnen, kippen en twee kalveren omkwamen. Ook werd W. Pluim nog licht gewond aan zijn arm en zijn gezicht.

De Belgen schijnen gemeend te hebben dat de Moffen zich op deze plaats aan het ingraven waren. Er was echter in geen velden of wegen een Mof te bekennen.

Op zijn zachtst uitgedrukt kunnen we het een betreurenswaardige vergissing noemen.

In het vervolg zetten de mensen welke in de omgeving van "de Veluwe" aan het aardappel poten zijn, een witte vlag op het land. Doen ze dit niet dan lopen zij veel kans dat vanuit Dreumel op hen wordt geschoten.

20 April

Twee hollandse S.S.mannen slenterden door het dorp. Eén was hen was een officier. Zij waren behoorlijk gekleed en spraken met verscheidene mensen. O.a vertelden zij, dat ze de oorlog moe waren en wilden probeeren

een burgerpakje te krijgen om zo op huis af te gaan. De één woonde in Helmond en de andere in Groningen. Waarschijnlijk zagen ze echter wel in dat zij dit plan hier toch niet door konden voeren, dus dropen ze maar weer af in de richting van Rossum. Gerrit van Sonsbeek en zijn vrouw (bijgenaamd de Uiver door de Kon. Patrouille (ondergrondse) gehaald als verdacht van verraad. De kinderen werden tijdelijk bij andere mensen ondergebracht.

B I J L A G E.

Met eerste gedeelte van ons dagboek kon reeds direct worden meegegeven naar Lithoyen. Daar evenwel de controle der Engelsen later meer werd verscherpt op alles wat de Maas overging, was dit met het 2de gedeelte niet meer mogelijk. Dus moest er iets op worden gevonden om feiten van meer belangrijken aard, waardoor sommige personen in gevaar zouden kunnen komen, nog niet op schrift te stellen. Immers was de mogelijkheid nooit geheel uitgesloten dat een patrouille Duitsers plotseling een inval deed om op de één of andere plaats huiszoeking te doen. En hiervan mocht natuurlijk niemand de dupe worden. Dus besloot ik hier te tezijertijd deze speciale Bijlage aan te leggen, welke dan tevens nog dienst kon doen om eventuele correcties of aanvullingen op aan te brengen.

27 Febr.

De Duitse Patrouille bestond uit ongeveer 15 man en bracht een bezoek bij de Fa. M.Udo, grossierderij, alwaar zij alles grondig doorzochten. Waarschijnlijk waren zij te weten gekomen dat er hier regelmatig levensmiddelen aankwamen vanuit Dreumel en zullen zij vermoed hebben dat zich hier ook wel eens wapens bij konden bevinden. Daar dit evenwel nimmer het geval is geweest, werd natuurlijk niets gevonden. Op hun vraag of er levensmiddelen vanuit Dreumel hier kwamen werd ontkennend geantwoord, doch wat betreft de zendingen meel moest dit worden toegegeven. Dit scheen evenwel door hen te worden geaccepteerd. Bij de Duitsers bevond zich ook nog een Hollander, een verzekeringsagent uit de omgeving, welke nog sarcastisch opmerkte: "Dat haden jullie niet gedacht hè, dat je ons nu nog op bezoek zoude krijgen."

1 Maart

Publicatie aan het gemeentehuis dat op last van de Overheid personen boven de 18 jaar, welke steun krijgen of geldelijke bijstand zich moeten aangeven om zich bij de eerste oproep te melden voor arbeid ter plaatse of elders. (Dit was natuurlijk een mededeling van Engelse zijde.)

4 April

Om 1 uur n.m. is nog een kleine patrouille ondergronds van over de Maas, aangevuld door 2 personen uit H'waarden, n.l. C.P. Vissers en H.v. Meurs op onderzoek geweest bij de Molen en langs de dijk, doch zonder resultaat. Vanaf deze tijd zijn b.g. personen alsmede nog Hendr. Wiggertse bij de K.P. aangesloten.

7 April

Comité opgericht voor Hulp aan Noord-Nederland bestaande uit de volgende personen; Mevr. Warnier, Mej. Maertzdorf, Mej. v.d. Kolk, Ds. Metz, Joh. Janssen, J.H.v. Lochem.

Oproep van het zojuist opgerichte comité voor inzameling van appels met het doel deze door enige meisjes te laten schillen daarna door de bakkers te laten drogen en ze daarna te overhandigen aan het Rode Kruis tot hulp aan N. Nederland.

1 9 4 5

11 April

De uitreiking der distributiebonkaarten welke juist plaats vond, werd terstond stop gezet en de biljetten betr. de bonkaarten uitreiking konden nog juist bijtijds worden verwijderd. Dreumel was onmiddellijk gewaarschuwd en ook naar over de Maas was een seintje gegeven en hiervandaan kwam dan ook spoedig een lid der Ondergrondsen ter plaatse om poolshoogte te nemen

12 April

Vanzelfsprekend had men de Belgen direct gewaarschuwd.

13 April

Dreumel was weer direct gewaarschuwd, doch aangezien de huidige bezetting juist weer werd verwisseld waren de militairen druk bezig met inpakken en konden niet komen. v. Meurs was niet toevallig in de armen der Duitsers gelopen doch was met de Kon. Patrouille uit Lith overgekomen dat hij naar hen toe zou gaan om te trachten iets meer van hen te weten te komen. corr. Dat v. Meurs een potje met tulpen op het kerkhof moest brengen is onjuist. Hij werd alleen ondervraagd of er Tommies in het dorp waren, of geweest waren. Reeds vrij spoedig kon hij echter weer gaan.

Personen welke werkzaam zijn geweest bij de uitreiking der distributiebescheiden.

J.Udo, Mej. Maestdorf, Mej. P.Lem, F.Thomassen, Mej. B.A. Udo, Mej. M. de Jong, Joh. Janssen, H.Sepers, A.Brinkman, Mej. H.B.Udo, A.J.Baggerman, Mej. A. de Jong, Mej. v. Hoften, G.Udo, A.Vervoort, tijdelijk leider, C.Weyers, plaatsvervangend leider.

Leden der E.H.B.O. welke gedurende de oorlogsmaanden actief werkzaam zijn geweest.

M.G.C.Udo, H.Sepers, St. Udo, C.Weyers, Mej. H.B.Udo, Mej. Maestdorf, J.A.v. Lochem.

In den namiddag van 12 April 1945 overleed op zijn buitengoed te Warmsprings, den grootsten staatsman aller tijden, FRANKLIN D. ROOSEVELT, Roosevelt heeft het uiteindelijke resultaat van zijn levenswerk: de vernietiging van het nazidom en het brengen van de wereldvrede niet meer mogen aanschouwen. Zijn heengaan is een groot verlies voor alle democratische volkeren!
President Truman is aangewezen als zijn opvolger.

Lives of great men all remind us
We can make our lives sublime,
And, departing, leave behind us
Footprints on the sands of time.

Footprints, that perhaps another
Sailing o'er life's solemn main,
Aforlorn and shipwrecked brother
Seeing, shall take heart again.

H.W. Longfellow, "Psalm of Life".

1 9 4 5

46

21 April

Het meel om brood te bakken is weer op, dus moeten de mensen zelf hun ~~brood~~ meel brengen, willen ze toch brood hebben. Binnen een paar dagen zal er echter wel weer nieuwe voorraad komen.

22 April

Gerrit Benen welke enige weken geleden door de Duitsers is medegenomen, is deze nacht met nog een andere jongen uit Hurwenen komen vluchten.

Benen vertelde dat hij door de Moffen wel tamelijk goed was behandeld, doch zij hadden hem een band om de arm gedaan van de S.S.en moest er nu met dezen op uit om op verschillende plaatsen huizen en inboedels te gaan vernielen. In de Bommelerwaard waren de meeste bewoners toch gebleven. Deze nacht zijn ook weer Duitsers in het dorp geweest, doch op hun kloppen heeft niemand opengedaan.

23 April

De K.P. uit Lith komt omstreeks het middaguur de Maas over en brengt de tijding mee, dat de Engelsen bij Alem over de Maas zijn en dat voor het einde der week de gehele bommelerwaard zal zijn bevrijd. Vanzelfsprekend werd hier dit bericht met grote blijdschap ontvangen.

Direct hierop trok de K.P. vergezeld door M.G.Udo en C.P. Vissers naar de steanfabriek "de Hoogewaard" om deze te gaan zuiveren. Gelukkig bevonden zich hier echter geen Moffen. Daarna klommen zij in een kraan vanwaaruit zij de Engelsen gade sloegen, welke inmiddels de Maas waren overgekomen en onder dekking van hun artillerie een aanval gingen doen op het fort St. Andries. Eerst ging de Herv. kerk te -erk-Driel de lucht in. Toen de Engelsen het fort tot op zeer korten afstand genaerd waren werden ook de gebouwen a an de binnenzijde der wallen opgeblazen. Onder dekking van de dikke rookwolken stormden de Engelsen thans op het fort af en hadden dit spoedig geheel in handen. Een Engelsman welke een kogel in de maagstreek had gekregen werd door de K.P. naar de Maas gedragen en van hieruit per boot verder vervoerd. Op het fort werden drie Moffen krijgsgevangen gemaakt. Zij wilden evenwel niet veel vertellen en waren tengevolge van de geweldige explosie zeer nerveus. Wel zeiden ze natuurlijk "Wir haben den Krieg nicht gewollt" en ook van den Führer moesten ze niets hebben!

Gezamenlijk trok men hierna naar den Hoogewaard alwaar de vlag in de kraan werd geheschen. Hiermede the job was finisheid en de K.P. trok weer naar huis. Het fort bleef bezet door de Engelsen. Hieronder volgen de namen der leden van de Kon. Patrouille welke aan deze actie hebben deelgenomen.

Mejuffr. Riek Huisman, 2de Luitenant;

de Heren Jan. v.d. Burg Commandant; Piet v. Kessel, commandant Jan v. Kessel; Wim Koopmans; allen uit Lith, alsmede Jo. v. Steenbrugge, gevlucht uit Rossum.

Al deze personen zijn gedurende de afgelopen zeven maanden bijna wekelijks in ons dorp geweest en hebben ten nauwste samengewerkt met de leden der verzetsbeweging alhier.

Ook hebben zij al ged an wat in hun vermogen was om het contact tussen ons dorp en het bevrijde gebied gaande te houden. Hiertoe hebben zij ook reeds bijna vijf maanden geleden een telefonische verbinding aangelegd vanuit Kessel door de Maas naar de schokker van Dirk Boere (geëvacueerd schipper welke op een schokker woont, die aan "de Bol" ligt) Op deze schokker is een telefoontoestel aangebracht, waar ~~berichten~~ ~~berichten~~ de kabel via een W.C. naar toe loopt.

Ook naar de Nieuws berichten kon dagelijks telefonisch worden geluisterd. (Aan de andere kant hield men de horen voor het radiotoestel). Uit bovenstaande volgt dus dat de Engelsen aan de overzijde der Maas steeds nauwkeurig op de hoogte waren van wat er in Heerewaarden gaan-de was!

24 April

Het gehele dorp hangt met vlaggen en alles is in blijde feeststemming. De leden der K.P. waren des morgens weer vroeg bij elkaar en trokken weer naar het fort, alwaar op de puinhopen nog verscheidene foto's werden genomen. Vanaf het fort werden in Rossum geen soldaten doch alleen burgers waargenomen. Gezamenlijk trokken daarna de leden der K.P. en de Engelsen naar het dorp toe en werden reeds halverwege tegemoet gekomen door een wagentje met Belgische officieren. De Belgen hadden n.l. inmiddels reeds stellingen betrokken aan de Dreumelsche zijde van het dorp. Dus o.a. bij de "Veluwe" en omgeving.

Daarna werd door de Engelsen, tot groot enthousiasme der bevolking, het dorp bezet. Zij werden ingekwartierd in enige huizen gelegen aan de Waalzijde en benedenzijde van het dorp. Ook werden hier door hen nog vlug enige mitrailleur-nesten uitgegraven.

Hoewel dus op 23 April met de bezetting van ons dorp, een aanvang werd gemaakt, werd deze in feite op 24 April definitief voltooid.

Wij kunnen 24 April dan ook als datum aanhouden, waarop Heerewaarden officieel heeft opgehouden "Niemandland" te zijn. Dit betekent dus dat ons dorp na zeven maanden strenge isolatie weer in de gemeenschap zal worden opgenomen.

Op deze blijde dag deed zichechter nog een ernstig ongeluk voor, ons dorp kreeg n.l. nog twee granaten, tengevolge waarvan de vrouw van Jac. Vissers, wonende bij "de Huis" vrij ernstig aan de borst werd gewond en onmiddellijk naar het ziekenhuis te Nijmegen is vervoerd.

---

1 9 4 5

25 April

Door de Engelsen en de leden der K.P. worden de wachten gezamenlijk waargenomen. De laatsten doen dienst in de richting van den Hoogewaard.

Daar de Engelsen echter plotseling hun juist gevormde bruggenhoofden in den Bommelerwaard prijsgeven, wegens onverwachte sterke Duitse tegenstand, worden ook de afdelingen uit Heerewaarden teruggeroepen. Dit zag er zeer slecht uit voor ons dorp. te meer nog daar de dag tevoren reeds volop was gevlagd, wat bij een eventuele komst van Duitsers, wel de nodige represaille maatregelen met zich mee zou brengen. Terstond werden dus de vlaggen weer binnen gehaald en velen begonnen reeds te pakken om bij het eerste sein naar Alphen en Dreumel te vertrekken, aangezien algemeen verwacht werd, dat het gehele dorp thans zou moeten evacueren.

Hoofdzakelijk aan de K.P. uit Heerewaarden is het te danken geweest, dat deze evacuatie met alle daaruit volgende onaangename consequenties niet is doorgedaan. Zij stelden zich terstond in verbinding met de Belgen en verzochten deze, de Engelse stellingen over te nemen. Dit verzoek werd onmiddellijk ingewilligd en nog dezelfde nacht werd door de Belgen en de K.P. gezamenlijk de wacht gehouden. De volgende dagen werd de wacht verdeeld, de K.P. deed over dag dienst en de Belgen 's nachts. Daar de K.P. evenwel niet talrijk genoeg was, werd een beroep gedaan op de oudmilitairen, en welke zich allen vrijwillig aanmelden. Zij werden met een geweer bewapend en kregen een band om de arm waarop het woord, "HEEREWAARDEN".

De Belgen werden in enkele boerderijen aan de rand van het dorp ingekwartierd en trokken verder ook in de vele nog leegstaande huizen. Zo waren er oa. velen in de huizen bij de Molen, den Ouden Oven en de Nek. Volgens ruwe schatting zal de Belgische bezetting ongeveer 150 man sterk zijn geweest. De commandant was met zijn staf gehuisvest in de woning van de vroegere C. Groenendaal aan den Huizendijk. Deze dagen werd door Himmler een capitulatievoorstel gedaan aan Engeland en Amerika, hetwelk werd overhandigd door de Zweesche Graaf Bernadotte. Trouw aan het bondgenootschap met Rusland, werd dit voorstel evenwel door de Westelijke Geallieerden afgewezen.

29 April

Bij een patrouilletteocht naar de Hoogewaard vinden de Belgen vier Moffen welke rustig in een schip aldaar lagen te slapen. Zij hadden verschillende soorten wapens en tamelijk veel manitie bij zich. De heren werden natuurlijk terstond ingerekend en als krijgsgevangenen weggevoerd. Eén en ander vond plaats om 5 á 6 uur des voormiddags.

Deze morgen had er een defilé der Belgen plaats in het dorp, ter eere van de verjaardag van hun Overste. Verscheidene hogere officieren waren aanwezig, toespraken werden gehouden en het défilé droeg een zeer plechtig karakter. Er was veel belangstelling van de zijde der inwoners, doch het weer werkte zeer tegen.

's Middags gingen weer enige Belgen met een pantserwagen naar den Hoogewaard, met de bedoeling de hier liggende schepen nog eens goed af te zoeken. Eensklaps werden zij echter vanuit de richting van het fort of de sluis geweldig beschoten en moesten overhaast de vlucht nemen. Jammer genoeg werd evenwel nog één der Belgen aan de schouder gewond en moest naar het hospitaal worden overgebracht.

1 9 4 5

49

Deze middag in café Dorpszicht bij de Wed. Lem, dansen voor soldaten en burgers.

Hoewel het in de zaal wel tamelijk overvol was, en er geen consumpties waren te krijgen, was de stemming uitstekend. Ook de Heerewaardense meisjes in de zaal, zowel als daarbuiten amuseerden zich best met onze Belgische vrienden. Verschallenden echter onder hen die afgelopen maanden zo vlijtig engels hebben geleerd; o.a. bij den Hoofdonderwijzer en bij de Dominee, betreurden het dat we geen Engelse bezetting hadden gekregen, opdat zij hun moeizaam verkregen kennis nu eens in praktijk hadden kunnen brengen.

30 April

Deze middag weer dansen in het café Dorpszicht. Toch zou men zich in vreedestijd moeilijk een geval als dit kunnen voorstellen; in een café volop dansen en muziek, terwijl nauwelijks 200 m. verder de feitelijke frontlijn loopt.

1 Mei

Op de dag van den Arbeid wordt de dood bekend gemaakt van Adolf Hitler, de man die de wereld heeft gestort in bloed en tranen. De slechtheid en de laagheid van dit monster zullen in de geschiedenis legendarisch worden. Ook zijn sadistische hielenlikker Jozef Göbbels heeft waarschijnlijk zelfmoord gepleegd. Gross-Admiraal Dönitz neemt de macht over en spoort het Duitse volk aan de oorlog tegen het bolsjewisme voort te zetten.

Nadat evenwel reeds enige dagen geleden de historische ontmoeting plaats vond tussen Engelsen en Russen ten Z.W. van Berlijn en door de van weerszijden snel oprukkende legerscharen, "Das Reich" is ineengedrukt tot nog slechts een zeer smalle strook van het voorheen zo uitgestrekte gebied, weet thans een ieder, dat de strijd voor de Duitsers hopeeloos is geworden.

2 Mei

Ondergrondse op patrouille naar den Hoogewaard. De fabriek en de schepen in de haven werden goed doorzocht, doch van Moffen was geen spoor te ontdekken. Doch wel werden op de fabriek verschillende plaatsen gevonden, waar de Moffen zich waarschijnlijk vaak hadden opgehouden.

4 Mei

Daar de Duitsers uit Rossum zijn weggetrokken, nemen verschillende Rossumse burgers deze kans waar om eens naar hun familie of kennissen in Heerewaarden te gaan kijken. Hier aangekomen werden ze echter terstond voor verhoor naar Oss gebracht, waar ze echter wel spoedig worden vrijgelaten, doch niet meer naar Rossum terugmochten. De meesten van hen moesten dus onderkomen zoeken in Heerewaarden. 's Avonds om negen uur werd per radio bekend gemaakt dat Noord-Duitsland met inbegrip van West-Nederland (Vesting Holland) en Denemarken had gecapituleerd.

Het nieuws wat door de Belgen en ook op de schokker van Broere was gehoord, werd in een oogwenk verspreid en terstond was de straat vol met mensen en gingen de vlaggen uit. In geheel Nederland slaakten de mensen een zucht van verlichting na de doorgemaakte ellende van deze vijf bange jaren en wel in het bijzonder van de acht laatste maanden!

1 9 4 5

5 Mei

Ondergrondsen en enige Belgische officieren naar de sluis St. Andries.

Het was gebleken dat er inmiddels weer Moffen in Rossum waren gekomen, dus werd één der deelnemers aan deze actie uitgezonden om te vragen of er een paar Duitsers ongewapend mee wilden komen. Van verre werd hen reeds halt toegeroepen waarna hem werd meegedeeld, dat er van een capitulatie nog niets was bekend, doch dat er slechts sprake was van een wapenstilstand. De Duitsers wilden zich daarom in geen geval overgeven.

Dit was natuurlijk een tegenvaller, doch er werd besloten bij de sluis een beetje uit het water te lichten en hiermee s'nachts naar Hurwenen te varen.

Toen echter ~~xxxxxxx~~ op het vastgestelde tijdstip allen weer bij elkaar waren, zagen ze ongeveer een vijftiental Moffen het fort intrekken.

De Ondergrondsen welke echter achter de sluispilaren lagen, werden echter niet door hen gezien, doch het werd wel hoog tijd de vlucht te nemen. Dit moest natuurlijk ongemerkt geschieden en hiertoe moesten zij op plaatsen soms tot bijna tot het middel door het water waden. Allen kwamen echter heelhuids in het dorp aan.

5 Mei

In Varik wapperen reeds de vlaggen op de toren en de molen. Sinds bijna acht maanden ziet men thans voor het eerst weer mensen op de dijk aan de overzijde der rivier.

's Avonds dansen in café Dorpzicht.

Door de Belgen en de bewoners wordt het feest der bevrijding gezamenlijk gevierd. Er werd uitbundig gehost en gezongen

6 Mei.

's Avonds wederom dansen in café Dorpzicht. Er was weer zéér veel belangstelling, doch het ging er al wel iets kalmer naar toe als de vorige avond. De stemming liet evenwel ook thans niets te wensen over. Onder leiding van een Belg, welke als ceremoniemeester optrad, (wat hem bijzonder aardig afging) werden enkele gezelschapsdansen gedaan en enige soldaten zongen nog wat aardige liedjes.

Er begint een stroom van mensen naar ons dorp te komen, zo uit het Noorden als uit het Zuiden, welke familieleden willen bezoeken, die "in het andere deel van Nederland" wonen of verblijven.

Het is echter nog steeds verboden de voormalige linie te passeren en zo worden veel mensen uit het Zuiden teruggestuurd en mensen uit het Noorden, welke door de Ondergrondsen in Rossum of Varik worden doorgelaten, en zo spoedig mogelijk naar Oss of Horssen voor verhoor overgebracht.

Wanneer het 's avonds evenwel te laat is geworden, wordt er in de school slaapgelegenheden voor hen gemaakt. Vanzelfsprekend wordt er in dit geval wacht gehouden.

Vooraf voor mensen welke halfverhongerd uit West-Nederland komen, om hier te vernemen dat ze nog niet naar hun familie mogen doorreizen, is dit een erge tegenvaller. Hun teleurstelling wordt echter wel iets verzacht, doordat zij in de school van voedsel worden voorzien, hetwelk door de bewoners in ruime mate wordt gebracht.

Deze voor hen zo onaangename toestand is echter wel een beetje te wijten aan eigen onbedachtzaamheid. Men kan n.l. wel begrijpen dat de Vesting Holland nog niet direct kan

worden vrijgegeven o.a. al door de besmettelijke

ziekten welke daar nog heersen en ook door de Moffen welke voor het meerendeel nog niet in de kampen zijn ondergebracht. De mogelijkheid is nl. zéér groot dat Moffen zowel als N.S.B.'ers zullen trachten alsnog in burgerkieren te ontkomen en een eventueel slagen van deze poging zou zéér te betreuren zijn !

De capitulatie van West-Nederland.

Men kan niet zeggen dat de capitulatie van West-Nederland op 4 Mei onverwacht kwam.

Tengevolge van de voedselnood in West-Nederland welke erger was dan men zich tot dusverre nog had voorgesteld, hadden de Duitsers de voor hen zo ongewone welwillendheid gehad, toestemming te verlenen om voedsel van geallieerde zijde over een hoofdweg, een waterweg en door de lucht aan te voeren.

Met het uitwerpen van voeselpakketten door vliegtuigen was reeds Zaterdag en Zondag j.l. begonnen, en enige dagen daarna reden de eerste vrachtauto's voorzien van witte vlaggen en beladen met voedsel en steenkolen, over een verkeersweg op de Veluwe, de vesting Holland binnen.

Hier in het Zuiden was de spanning over het al dan niet slagen dezer actie vanzelfsprekend zéér groot.

Hoe dringend echter hulp nodig was, bleek wel uit de radio-uitzendingen van de laatste 14-dagen over de voedselnood in West-Nederland en welke steeds eindigde met de dringende slotzin: "Zij kunnen niet langer wachten, geen dag en geen nacht!".

Zogenaamd om de voedseltoevoer te vergemakkelijken werd zelfs een telefoonlijn aangelegd van het Duitse naar het Canadese Hoofdkwartier.

Uit dergelijke maatregelen kon men dus wel afleiden dat het einde in zicht was.

7 Mei.

Voor de eerste maal twee Ondergrondsen van Varik in ons dorp, met Oranje band om den arm.

In Varik liepen zij aldus reeds twee dagen en hadden in feite het bevel overgenomen, zonder hierbij door de Duitsers te worden gehinderd.

Varik was voor het grootste deel geëvacueerd geweest, doch de mensen keerden thans langzamerhand weer terug.

In Varik, noch in Ophemert waren slachtoffers te betreuren tengevolge van het oorlogsgeweld van de afgelopen 8 maanden

8 Mei

Bevrijdingsfeest.

's Middags was er een kinderoptocht door het dorp en naar de Veluwe en werden op het schoolplein enige nummers zang ten beste gegeven.

Het deed goed voor het eerst na 5 jaren weer een stoet vroolijke kinderen te zien, getooid met de kleur van ons Vorstenhuis.

Voorop reden twee herauten met de Belgische en Hollandsche vlaggen, gevolgd door een versierde wagen waarop de muzikanten gezeten waren, en welke de opschriften droeg; "Hulde aan onze Bevrijders" en "Hulde aan ons Vorstenhuis" Na de optocht werden de kinderen in de vier cafés van het dorp op versnaperingen onthaald, welke waren bijeengebracht door de dorpingen.

1 9 4 5

's Avonds was er in café Dorpszicht een afscheidsbal ter gelegenheid van enige Belgische officieren en manschappen welke den volgenden dag naar Engeland zouden vertrekken. Door meerdere Belgen en ook door personen uit ons dorp werden zangnummers en schetsen ten beste gegeven en aan het slot gaf één der Belgen een treffende imitatie van Adolf Hitler, Führer aller Germaanse volkeren, en beëindigde zijn toespraak tot Seine Volksgenosse, welke voortdurend onderbroken werd door een fanatiek "Sieg Heil" met de mededeling dat alle Duitse troepen in Europa officieel de wapens hadden neergelegd, hetwelk de kreet ontlokte "Wir kapituleren nie!"

Verder werd nog een hartelijke toespraak gehouden door den Hr. Gerrit Udom waarvan wij hierna de tekst zullen laten volgen.

Deze werd gevolgd door een hartelijke toespraak van de Belgische kapitein tot de inwoners van Heerewaarden, waarna om 12 uur de Belgen en de Hollanders den avond besloten met het zingen van het Wilhelmus en de Brabançonne.

---ij-----

/de

Met deze dag zullen wij ons eigenlijke dagboek beëindigen. Heerewaarden heeft opgehouden "Niemandland" te zijn. Ons dorp is vrij, Nederland is vrij, Europa is vrij. Thans rest alleen nog de oorlog tegen Jappen, doch daarvan zullen wij hier wel niet zo veel merken. Een angstige, doch ook opwindende periode ligt achter ons en wij gaan een nieuwe tijd tegemoet, vol goede bedoelingen en vol goeden moed om Holland weer op te bouwen en het wederom zijn vooraanstaande positie tussen de Geallieerde natie's te doen innemen. Wij beëindigen dan ook met de slagzin welke vijf jaar lang vanuit Londen dagelijks over landen en oceanen heeft geschald:

"N E D E R L A N D   Z A L   H E R R I J Z E N"

Verdere eventuele belangrijke gebeurtenissen betreffende ons dorp of daarbuiten, zullen nog in het Naschrift worden opgenomen.

N A S C H R I F T.

Toespraak gehouden door den Hr. G.Udo dd. 8 Mei '45.

Dames en Heren,
Officieren, Onderofficieren en Manschappen van het
Belgische Leger.

Aan het einde van dezen avond meen ik een enkel woord tot U te moeten zeggen, waarbij ik weet namens onze gehele gemeente te spreken.
In de eerste plaats wil ik U danken voor de bevrijding die gij ons hebt gebracht.
Men zucht van verlichting is door onze gemeente gegaan, waarvan gij allen de omvang hebt kunnen begrijpen, omdat wij allen aan dezelfde Mofzenziekte hebben geleden.
Na deze bevrijding is de nadere kennismaking met U gekomen, die gezien de avonden, wederzijds bijzonder gunstig is uitgevallen.

Dames en Heren, ik meen dan ook namens U allen te spreken wanneer ik tot het Belgische leger zeg:

De bevolking van Heerewaarden dankt U allen voor hetgeen gij voor hen en voor ons land hebt gedaan. Wij danken U en spreken de wens uit dat de vriendschap die op dit kleine stukje land tussen de rivieren is ontstaan, het symbool moge zijn voor een toekomstige hechte vriendschap tussen onze beiden landen, onder leiding van onze geliefde vorstenhuizen.

Belgische vrienden, moge ik tot slot de wens uitspreken dat U bij een spoedige terugkeer in het burgerleven nog eens aan Heerewaarden zult denken, en mocht U dan ons dorp nog eens zullen bezoeken, dan twijfel ik niet, of vele deuren zult U open vinden.

Leve Nederland   Leve België.

Een bezoek aan het Fort St. Andries met omgeving.

Een paar weken na de capitulatie bracht ik in gezelschap van een lid der O.D.(C.P.Vissers) een bezoek aan fort en Sluis St. Andries. Het voornaamste doel was enige interessante opnamen te maken, welke hieraan zullen worden toegevoegd. Over een smal paadje door het gras, waarin nog verschillende aangegeven mijnen waren te zien, kwamen we via de brug over de gracht het fort binnen. De grote toegangspoort was geheel dicht gemetseld, en wij konden het fort slechts betreden door een houten trap tegen de wallen op te klimmen.

waarna wij door een loopgraaf op de binnenplaats kwamen. Hier stonden we dus nu op de mysterieuze plaats waarnaar wij maanden en maanden lang hadden gestaard en getuurd en waar we toch nimmer enig spoor van leven hadden kunnen ontdekken.

Thans zagen we slechts een grote puinhoop veroorzaakt door de explosie van 23 April. Het grote gebouw dat binnen de wallen stond, alsmede het wachtershuis waren geheel vernield en grote brokken steen, sommige zeker wel 14m lang en 2 m. dik waren meters ver weggeslingerd.

Aan alle zijden waren in de wallen loopgraven gemaakt waarvan zich aan het uiteinde schuilplaatsen en uitkijkposten bevonden.

Vanuit deze laatste hadden de Moffen een schitterend uitzicht over de Waal, op Heerewaarden en over de Maas. In één der uitkijkposten was nog een rond gat in de grond uitgegraven, hetwelk voor één man prachtige dekking bood tegen granaten. Verder was de bunker welke reeds jaren geleden door de Ned. militairen was gebouwd, nog geheel intact. In deze bunker hadden de Duitsers hun woonverblijf ingericht. Er waren slaappleaatsen gemaakt en er stond een fornuiskachel een tafel en wat stoelen. Verder heerschte er een echte "Nieuwe Orde" (wanorde). Wij vonden er nog verschillende boeken. Schriften platen en gramfoonplaten, welke alle gestolen waren van inwoners uit Rossum en omgeving. Tegen de wallen lag nog een graf waarop een kruis stond met een dolk erop getekend en het opschrift R.I.P. Hans D. Heron Killed April 24 1945 A.D.

Na het fort te hebben gezeitigd gingen we naar de sluis welke ook ernstig is beschadigd. De brug is geheel vernield en ook de heftotens hebben veel geleden. Aan de grote machines boven in de torens, waarop ontelbare granaten zijn terechtgekomen, zal weinig meer zijn te herstellen. De sluisdeuren evenwel zijn nog tamelijk gaaf gebleven. Bij de heftorens aan de Maaszijde is een groote kazemat uitgegraven, met nog verschillende versterkingen en camouflages er omheen. Op een plank boven de ingang hebben de Moffen hun laatste leugen (van dezen oorlog) geschilderd, en wel "Wir kapitulieren Nie". De kazemat is door een loopgraaf vanuit Rossum te bereiken en, de Moffen konden er dus steeds ongemerkt komen.

Wel wisten wij zo goed als zeker dat er in deze omgeving steeds Duitsers waren, doch dat zich hier nog dergelijke versterkingen zouden bevinden, hadden we toch in het geheel niet gedacht. Gelukkig evenwel heeft het de Edel Germanen weinig gebaat!

/oude

Ook bij de sluis (welke direct na het tot stand komen der nieuwe sluis is dichtgemaakt) was het een hele ruïne. Vroeger stonden hier 2 huizen aan de Waalzijde en 2 huizen aan de Maaszijde. Een hiervan was enige jaren geleden reeds afgebrand. De andere drie bewoond door Koers, Denen en Zandbergen) waren nu door de Moffen opgeblazen en in puinhopen veranderd. Ook hadden zij het magazijn van de Waterstaat waar indertijd v. Wely café hield, laten springen, terwijl de boerderij van Kakebeen geheel was uitgebrand. Verder lagen in de weg tusschen van Wely en de sluis zeker wel acht á tien mijnen. Zo ook lagen verscheidene mijnen op de Kloosterdijk tusschen de sluis en Rossum. Op de steenfabriek "De Hoogwaard" waren zoowel fabriek als woningen heerlijk hoewel niet onherstelbaar, door granaten gehavend. Mijnen waren hier evenwel niet gelegd.

Brief van Majoor Lison, Commandant 2de Bataljon Fus.
Sectie E (Wamel en Heerewaarden).

aan de Commandant der Verzetsbeweging, Heerewaarden.

Vanaf de aankomst der Belgische troepen in Heerewaarden hebt U zich ter hunner beschikking gesteld om hun alle inlichtingen nopens vijandelijke acties te verstrekken.

Niettegenstaande ze door hun opdracht niet verplicht waren zich zover te wagen en zich niet moesten bekommeren om het lot der inwoners van Heerewaarden op 23 en 24 April 1945, hebben ze geen oogenblik gearzeld, zich met deze taak, te belasten, omdat zij net zoals U, met geheven hoofd ze zedelijke foltering hebben gekend van een bezetting door een gehate vijand en vooral omdat ze van bij hun aankomst gevoeld hebben die echte sympathie, die spontaan ontstaan was tussen de inwoners van Heerewaarden en de soldaten van het 2de Bat. Fus. Sommigen onder U hebben bovendien daadwerkelijk meegeholpen aan de wachten en aan de verdediging der stellingen. Gij hebt onze soldaten als Uw eigen kinderen, gij hebt ze overladen met vriendelijkheden en ze uitgenodigd in Uw eigen woning.

Samen hebt gij de overwinning gevierd van Uwe en Onze strijders. Alvorens naar ons Vaderland terug te keeren, kunnen wij niet nalaten U gansch onze erkentelijkheid te betuigen. Wij zullen zeer lang nog de inwoners van Heerewaarden gedenken en wij bieden U onze beste wensen aan. De Officieren onderofficieren korporaals en soldaten, oorlogsvrijwilligers.

Majoor Lison.

2de Bon. Fus.
Staf
Belgisch Leger.

Overzicht van de gebeurtenissen in ons dorp vanaf de capitulatie tot einde Juni.

Zoals reeds eerder vermeld, was het na de capitulatie verboden de Waal over te gaan of zich naar Rossum te begeven. Dit verbod is thans nog steeds van kracht, met dien verstande dat men een vergunning aan moet vragen bij den commandant der B.S. te Heerewaarden, en welke in de meeste gevallen wel wordt gegeven.

De Bommelerwaard is juist sinds enige dagen vrijgegeven en men heeft hiervoor dus geen vergunning meer nodig. Alle controle wordt verricht door leden der B.S. uit Heerewaarden, doch de eerste weken na de capitulatie waren zes leden der B.S. van elders (in uniform) ingekwartierd in café Dorpzicht voor controle der Maasovergangen.

Op de 2e Pinksterdag moesten Duitsers onder toezicht van 3 Canadezen op "den Bol" te Varik, mijnen opruimen. Hiertoe worden 6 á 8 mijnen aan elkaar verbonden en tot springen gebracht. Zoals te begrijpen werden we nog al eens opgeschrikt door de hevige explosie's. De ruiten bleven evenwel heel, en dat is thans een voornaam ding. In Rossum deed zich een ernstig ongeval voor. Hier liepen twee jongens der B.S. op een mijn W.v. Kampen uit Rossum was onmiddellijk dood, terwijl zijn kameraad G.v. Beers uit Dreumel ook vrij spoedig is overleden. Ook reed bij de sluis een auto met 6 personen op enige uitgegraven mijnen, welke aan de kant van de weg lagen. Een der inzittenden een ondergedoken Jood, welke op weg was naar huis, werd gedood, terwijl de anderen allen meer of minder ernstig werden gewond. Spoedig hierop zijn evenwel alle mijnen bij de sluis door Duitsers opgeruimd. Trouwens in de gehele omgeving v.n. in Rossum en Alem, kon men dagelijks de hevige

U hebt samengewerkt uit alle kracht en met beleid tot de verdediging en bewaking der veroverde positie's. Gij hebt Uw jongens gezonden in vijandelijke positie's om inlichtingen van militair belang, nodig voor onze troepen op te zoeken, te verzamelen en mede te delen. Gij hebt loyaal, snel en gewetensvol de opdrachten dewelke ik U gaf, uitgevoerd. Voor deze redenen betuig ik al mijn erkentelijkheid, en feliciteer U voor Uw grote medewerking ter beveiliging der Belgische troepen en de bevolking van Heerewaarden en omgeving. *Strichen.*

Dreumel, 7 Mei 1945

(vrij vertaald uit het Frans)

Ingezonden stuk in de Belgische soldatenkrant "TELEFOONTJE"

Na een periode van 7 maanden Niemandslan~~d~~ te zijn geweest is het dorp Heerewaarden op 23 April 1945 bezet geworden.

De rechterflank waren Belgen 2e Bon.Fus. en de linkerflank Engelse Mariniers.

Het contact werd gemaakt te 19 uur.

Het was een hele gebeurtenis voor het stille dorp. Hoe geheel anders werd dit op 24 April toen de linkerflank zich ging terugtrekken. Zonder enige kennisgeving werd het dorp blootgesteld aan terreur der Duitsers, die natuurlijk hun hart zouden kunnen ophalen, nu de bezetting was verdwenen. Na een korte bespreking van de verzetsbeweging werd besloten de gemeente te evacueren, aangezien de verzetsgroep hier ter plaatse weinig leden telt en slechts een kleine Duitse patrouille zou kunnen staande houden.

Na een onderhoud met den Commandant der Belgen, Majoor Lison werd ons medegedeeld, dat de verlaten posten der linkerflank door Belgen bezet zouden worden. Als beveiliging werden de posten betrokken door de verzetsbeweging.

Binnen een uur tijds waren alle posten overgenomen en bezet door de Belgische soldaten van de 4e Comp.

De paniekstemming die in het dorp heerschte was snel verdwenen door het kordate werken van U, Belgische soldaten. Het gebeurde vug en correct.

Namens de gehele bevolking van het dorp moet ik U danken voor alles wat U hebt gedaan.

Allen zijn beschermd geweest tegen onze gemeenschappelijke vijand. Ook namens de verzetsgroep een woord van dank voor de prettige samenwerking. Allen één in dit gemeenschappelijk werk voor de bevrijding!

Commandant Verzetsbeweging
Heerewaarden.

M.G.C.Udo.

Publicatie, aangeplakt aan het Gemeentehuis te H'waarden.

Aan de inwoners van Heerewaarden.

Tengevolge van de oorlogsomstandigheden hebben compagnies en gepanzerde eenheden van het 2e Bat. Belgische Fuseliers de eer en het genoegen gehad de streek van Heerewaarden te bezetten en er aan vijandelijke detachementen den toegang te ontzeggen.

Dit was voornamelijk een gevolg van de nog zeer stroef werkende instanties de soepele houding van de Overheidwege en ook van Geallieerde zijde tegenover Duitsers en N.S.B.'ers (kwade tongen brachten dit zelfs in verband met een gereserveerde houding ten opzichte van Rusland), en een stijgende antipathie tegen Militair Gezag, welke instantie in verscheidene gevallen zeker in gebreke is gebleven, doch welke tenlaatste bijna uitsluitend wordt gebruikt als het befaamde hoofd van "Jut" waarop men nu letterlijk alle tekortkomingen en wantoestanden kon gooien.

het kabinet

Alles bij elkaar werd het dan ook hoog tijd dat we na het overgangskabinet van Prof. Gerbrandy (niet te verwarren met ~~het kabinet~~ Gerbrandy wat gedurende 5 jaren in Londen zulk schitterend werk heeft verricht) een nieuwe permanente regering kregen. Deze werd dan ook samengesteld door de kabinetsformateurs, Prof. Ir Schermerhorn en W. Drees, en werd op 26 Juni ingeleid door H.M. de Koningin.

De openingsrede van de Premier Prof. Schermerhorn, maakte een onverdeeld gunstige indruk en algemeen wordt verwacht dat dit nieuwe kabinet, hetwelks taak is samengevat in de woorden herstel en vernieuwing, in staat zal zijn moeilijkheden op te lossen.

Bijzonderheden omtrent de meest bekende "persoonlijkheden". Kort na de capitulatie werden de volgende personen in arrest gesteld. Anton Mussert (ook bekend als Toontje de echtgenoot van tante) en Max Blokzijl, radiocommentator (een Brandende Kwestie). Op 9 Juni pleegde Rost van Tonningen Hoofdoplichter der Ned. Bank zelfmoord door uit het raam der 3de verdieping van de strafgevangenis te Scheveningen (voormalig Oranjehotel) te springen.

Buitenlandse grootheden.

Op 16 Mei pleegde Himmler, Chef der Duitse staatspolitie en tevens 's wereld grootste sadist, zelfmoord door vergif in te nemen.

Gross-Admiraal Dönitz, Maarschalk der Luftwaffe Herman Göring en Rijkscommissaris Dr. Seyss Inquart (beter bekend als zes en een kwart, of de Oostenrijkse landverrader) werden alle gevangen genomen. Volgens laatste berichten zou men de lijken van Hitler en Eva Braun, de vrouw waarmee hij twee dagen voor zijn dood nog mee zou zijn getrouwd, brandend voor hun particulieren bunker hebben zien liggen.

"Führer befehl, wir folgen."

Reeds twee maanden geleden had men de grote dictator van land en water, Benito Mussolini met zijn maitresse in Milaan gelynscht en daarna met de voeten aan een benzinepomp opgehangen. Roemloos einde van hen, die zich 's wereld grootsten dachten.

1 9 4 5

Verzetsbeweging Heerewaarden.

De verzetsbeweging Heerewaarden werd eerst actief na Sept. 1944.

Zij bestond uit de Heren M.G.C.Udo, R.Broers, C.Weyers, C.P. Vissers, H.Sepers, H.v.Meurs, H.Weygertse.

Na de bezetting werd deze beweging aangevuld met de volgende oud-militairen.

F.Ton, D.Werps, J.Udo, St. v.d. Velden, W.Schouwburg. F.Vink, H.Ton.

Ook Dr. Warnier heeft steeds met de O.D. in contact gestaan.

Na enige jaren in een krijgsgevangenkamp in Duitsland te hebben doorgebracht, keerde onze dorpsgenoot P.Verkerk weer gezond en wel terug.

De meesten onzer mannen en jongens welke in Duitsland hebben gewerkt of gevist, zijn thans behouden weergekeerd. Sommigen van hen echter met verlies van hun schokkers of goederen.

S L O T W O O R D.

En zo zijn we dan thans gekomen aan het einde van ons gedenkschrift.

Waar dit mogelijk was heb ik ook de belangrijkste wereldgebeurtenissen op politiek en strategisch gebied vermeld, met het doel tot een duidelijker geheel en enige vergelijking van tijdstip te komen. Om zo weinig mogelijk plaats in te nemen, is dit steeds zo beknopt mogelijk gehouden.

Ik ben er mij van bewust dat dit werkje vele tekortkomingen heeft, dat er verscheidene tikfouten in zijn geslopen, welke ik uit het oogpunt van netheid niet met inkt heb willen wijzigen, terwijl ook de stijl in sommige gedeelten veel te wensen overlaat.

/zich

De lezer dient er echter rekenschap van te geven, dat het grootste gedeelte werd geschreven onder zeer moeilijke omstandigheden, granaten, mitrailleurkogels en V 1's en niet te vergeten Moffen. Deze laatsten maakten het noodzakelijk dat aan één en ander niet meer tijd werd besteed dan strikt noodzakelijk was, zodat het steeds weer zo spoedig mogelijk of wel het dorp uit was, of op een veilige plaats was verborgen.

Voor een goed en vloeiend geheel zou het dus wenselijk zijn dat taal en stijl grondig werden gecorrigeerd om daarna opnieuw met meer zorg te worden getypt.

Wegens de tamelijk grote omvang is het kaatste mij echter niet mogelijk, doch mocht er iemand zijn die de tijd en ambitie heeft dit werk voor mij te willen overnemen, dan houd ik mij gaarne aanbevolen.

Het voornaamste is echter dat de lezer zich bewust wordt van het eigenlijke doel van dit geschrift, en wel, de zéér bijzondere positie van dat kleine dorpje Heerewaarden aan te tonen tijdens zijn periode van Niemandslaan.

Wellicht zal men dan ook de juistheid van het woord van Vondel, hetwelk reeds bij den aanvang werd opgenomen, beter gaan inzien.

"De weerelt is een Schouwtoneel.
Elck speelt zijn rol, elck krijgt
zijn deel."

Heerewaarden, 29 Juni 1945.

A. J. Baggerman.

Naar eenheidend afschrift.
A. J. Baggerman.